

"Астананың гүлденуі - Қазақстанның гүлденуі" Астана қаласының әлеуметтік-экономикалық дамуының 2005 жылға дейінгі кезеңге арналған мемлекеттік бағдарламасы туралы

Күшін жойған

Қазақстан Республикасы Президентінің 2001 жылғы 19 наурыздағы N 574 Жарлығы. Күші жойылды - Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 18 маусымдағы N 829 Жарлығымен

Ескерту. Күші жойылды - Қазақстан Республикасы Президентінің 2009.06.18 N 829 Жарлығымен.

Қазақстан Республикасының Конституциясы 44-бабының 8) тармақшасына сәйкес қаулы етемін:

1. Қоса беріліп отырған "Астананың гүлденуі - Қазақстанның гүлденуі" Астана қаласының әлеуметтік-экономикалық дамуының 2005 жылға дейінгі кезеңге арналған мемлекеттік бағдарламасы (бұдан әрі - Бағдарлама) бекітілсін.

2. Қазақстан Республикасының Үкіметі бір ай мерзімде Бағдарламаны іске асыру жөніндегі Іс-шаралар жоспарын әзірлесін және бекітсін.

3. Астана қаласының әкімі жыл сайын жартыжылдықтың және жылдың қорытындысы бойынша Қазақстан Республикасы Президентінің Әкімшілігіне және Қазақстан Республикасы Үкіметіне Бағдарламаның іске асырылуы барысы туралы жиынтық талдамалы баяндама ұсынсын.

4. Бағдарламаның орындалуын бақылау Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің бірінші орынбасары Д.К. Ахметовке жүктелсін.

5. Осы Жарлық қол қойылған күнінен бастап күшіне енеді.

Қазақстан Республикасының

Президенті

Қазақстан Республикасы

Президентінің

2001 жылғы 19 наурыздағы

N 574 Жарлығымен

Бекітілген

"Астананың гүлденуі - Қазақстанның гүлденуі"

Астана қаласының әлеуметтік-экономикалық

дамуының 2005 жылға дейінгі кезеңге арналған мемлекеттік бағдарламасы

Бағдарламаның паспорты

Атауы "Астананың гүлденуі - Қазақстанның гүлденуі"
Астана қаласының әлеуметтік-экономикалық
дамуының 2005 жылға дейінгі кезеңге арналған
мемлекеттік бағдарламасы

Әзірлеу үшін Қазақстан Республикасы Президентінің 1999
негіздеме жылғы 9 қарашадағы N 4054 тапсырмасы.

Мақсат Астана қаласының Қазақстанның
әкімшілік-іскерлік орталығы ретінде үйлесімді
дамуы бойынша кешенді шаралар әзірлеу,
астананың елдің әлеуметтік-экономикалық және
рухани өміріндегі топтастырушылық ролін
арттыру болып табылады.

Міндеттер Қала экономикасы дамуының функционалдық-сала-
лық (өндірістік) құрылымы мен басымдықтарын
айқындау және негіздеу;

қаланың әлеуметтік саласының құрылымы мен
қаланың әлеуметтік инфрақұрылымын айқындау
және негіздеу;

қаланың өндірістік инфрақұрылымы мен
тіршілікті қамтамасыз етуші жүйелерін дамыту
мен қалыптастырудың бағыттарын айқындау және

негіздеу;

Астана қаласының перспективалық аймақаралық
байланыстарын дамыту мен қалыптастырудың
бағыттарын айқындау және негіздеу;

Астана қаласы дамуының мультипликативтік
нәтиже пайда болуының есебінен елдің
әлеуметтік-экономикалық дамуына әсерін
негіздеу;

Астана қаласының әлеуметтік-экономикалық
дамуының 2005 жылға дейінгі кезеңге
арналған негізгі көрсеткіштерін болжау.

Негізгі қағидаттар	<p>Қаланың қалыптасуы мен дамуының түпкілікті бағыттылығы және кезеңділігі;</p> <p>әлеуметтік-экономикалық жүйенің тиімділігі;</p> <p>ілгерілеушілігі;</p> <p>тауар өндірушілердің жоғары бәсекелестік қабілеті;</p> <p>даму үлгісінің белсенділігі;</p> <p>тауарлар мен қызметтерді өндірудің және тұтынудың экологиялық қауіпсіздігі;</p> <p>Астана қаласының елдің қалалары мен аймақтары жүйесіндегі жетекшілігі.</p>
Қаржыландыру көздері	<p>Республикалық, жергілікті бюджеттердің және халықтың қаражаты, шетелдік және отандық инвестициялар, халықаралық ұйымдардың гранттары Астана қаласының әлеуметтік-экономикалық дамуының 2005 жылға дейінгі мемлекеттік бағдарламасын іске асыру үшін ресурстық база болып табылады.</p> <p>2001-2005 жылдарға арналған бағдарламаны іске асыруға республикалық және жергілікті бюджеттердің қаражатындағы есепті қажеттілік 255 млрд. теңге құрайды.*</p> <p>2001-2005 жылдардағы негізгі капиталға тартылатын инвестициялардың жалпы көлемі 452 млрд. теңге құрайды.*</p>
Күтілетін нәтижелер	<p>"Астананың гүлденуі - Қазақстанның гүлденуі"</p> <p>Астана қаласының әлеуметтік-экономикалық дамуының 2005 жылға дейінгі кезеңге арналған мемлекеттік бағдарламасының шараларын іске асырудың нәтижесінде әкімшілік және іскерлік функцияларын жүзеге асыруды ғана емес, сонымен қатар халықтың тұрмысы мен әл-ауқатының жоғары деңгейіне қол жеткізуді қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін, Астананың егемен Қазақстанның астанасы ретінде жедел экономикалық дамуы үшін негіз қаланатын болады, сондай-ақ аймақаралық ықпалдастық</p>

байланыстарды нығайту жолымен елдің барлық аймақтарының дамуына және гүлденуіне ықпал ететін болады.

Кіріспе

"Астананың гүлденуі - Қазақстанның гүлденуі" Астана қаласының әлеуметтік-экономикалық дамуының 2005 жылға дейінгі кезеңге арналған мемлекеттік бағдарламасы (бұдан әрі - Бағдарлама) Қазақстан Республикасы Президентінің 1999 жылғы 9 қарашадағы N 4054 тапсырмасына сәйкес әзірленді.

Осы Бағдарлама Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2000 жылғы 18 шілдедегі отырысында мақұлданған "Астананың гүлденуі - Қазақстанның гүлденуі" Астана қаласының әлеуметтік-экономикалық дамуының 2005 жылға дейінгі кезеңге арналған орташа мерзімді бағдарламасы тұжырымдамасының ережелері мен негізгі бағыттарына негізделеді.

Осы Бағдарламаны әзірлеу Қазақстанның астанасын одан әрі дамыту стратегиясын айқындау қажеттігінен туындады.

Бағдарламада тәуелсіз және егемен Қазақстанның астанасында экономикалық даму мен тұрмыс сапасының деңгейін арттыруға, іскерлік, ғылыми және мәдени орта құруға бағытталған экономикалық, әлеуметтік, ұйымдық, техникалық, әлеуметтік-мәдени шаралардың және оларды іске асыру тетіктерінің жиынтығы айқындалған.

Бағдарлама астананың қалыптасуының және әлеуметтік-экономикалық дамуының бастапқы кезеңінің проблемаларын шешуге бағытталып қана қоймайды, Астана қаласының келешекте гүлденуінің жалпы сұлбасы мен қажеттіліктеріне сәйкес келетін негіздерін де қалайды.

1. Экономиканың және әлеуметтік саланың қазіргі жай-күйі

1.1. Жалпы сипаттама

Астана қаласы өзен маңындағы жазықта және ішінара Есіл өзенінің аңғарында орналасқан. Климатына тән ерекшеліктер - тұрақты қар жауатын ұзақ та суық қыс, қоңыржай ыстық жаз, ауа температурасының үлкен жылдық және тәуліктік ауытқулары, бүкіл жыл бойы жел режимінің жоғары белсенділігі.

Астананың көлемі 71014 га аумағы ластануға бейім және антропогендік жүктемелерге төзімділігі нашарлығымен сипатталатын құрғақ дала аймағында орналасқан. Қаланың шегінде ағаш өсіруге қолайсыз топырақтың - тастақ және балшықты жерлердің, сорлардың, сортаңдардың, батпақтанған жерлердің және жер асты сулары терең емес жерлердің кеңінен таралуы ағаштар мен бұталардың қалаған түрлерін өсіруді қиындатады.

Аумақтың рельефі елеулі еңістердің жоқтығымен сипатталады. Шағын рельефке тән элементтер олардың түбі батпақтанған немесе шағын көлшіктер алып жатқан, басым бөлігінің көлемі 50 метрден 250 метрге дейінгі табақшалар түріндегі көптеген ойпаңдар болып табылады. Есіл өзені аңғарының аумағы су тасқыны кезінде әртүрлі дәрежеде су басуға ұшырайды.

Жер асты сулары қала аумағында 0-2 м тереңдікте жатады. Судың жер бетіндегі ағынын және жер асты суларының дренажын ұйымдастыру бөлігінде аумақтың инженерлік дайындығынсыз қала қалыпты жағдайда құрылыс жүргізе және жұмыс істей алмайды.

Жер қабатының көміртекті болатқа қатысты тот басуы - орташадан өте жоғарыға дейін, кабельдердің алюминийлі қабықтарына - жоғары, қорғасынға - төменгіден орташаға дейін болып келеді.

Ауаның үлкен көлемдегі қозғалысы құрылыс аумағын үдемелі желдетуге мүмкіндік туғызады, ауада зиянды заттардың тұрып қалу жағдайлары туындауының ықтималдығын азайтады.

Энергетикалық кәсіпорындар және автокөлік, сондай-ақ жайластырылмаған елді мекендер мен кәсіпорындардың аумағынан ағатын жер бетіндегі сарқынды сулар қаланы ластандыру көздері болып табылады. ЖЭО-1 және ЖЭО-2 атмосфералық ауаны негізгі ластаушылар болып табылады. Тұрақты жұмыс істейтін көздерден зиянды заттардың тастандылары 1998 жылы 41,5 мың тонна, 1999 жылы 47,5 мың тонна құрады.

Қаланың өнеркәсіптік аудандары жер асты суларының негізгі ластану көздері болып табылады. Бұдан басқа, Қарағанды облысында Нұра өзені аңғарындағы жерасты суларының мұнай өнімдерімен, фенолдармен, стиролдармен ластануы жалғасуда. Нұра өзенінің аллювиальды шөгінділерінде жер бетіндегі және жерасты суларының ластануынан, қазіргі уақытта олар Астана қаласының техникалық мұқтаждары үшін ғана пайдаланылады.

Қаланың аумағында тұрмыстық және өндірістік қалдықтардың рұқсат етілген бір жинаушысы бар. Жобалық есептер бойынша оны пайдалану 2010 жылға дейін ғана мүмкін болады.

Бас қаланың мәртебесін алғалы Астана қаласында түбегейлі өзгерістер болып өтті. Қазіргі заманғы ғимараттар мен тұрғын үй кешендері салынды. Сәбилер Үйінің, Теміржолшылар сарайының, Орталық әмбебап дүкеннің ғимараттары жаңа келбетке ие болды. Ұлттық мұражайдың, Еуразия университеті оқу корпусының, Министрліктер үйінің, "Мирас" мектебінің, "Синема-Сити" ойын-сауық кешенінің, "Самал", "Қараөткел", "Әл Фараби" тұрғын үй шағын аудандарының құрылысы аяқталды. Бес жұлдызды "Интерконтиненталь" қонақ үйі, мейманханалар, мейрамханалар, "Еуразия" сауда орталығы, Министрліктер Үйіне қарсы жаңа алаң салынды.

Қайта жаңартқаннан кейін Парламенттің, Үкіметтің, Конгресс-холлдың, Қазақ және Орыс драма театрларының, республиканың Бас прокуратурасы мен Жоғарғы Соты ғимараттарының келбеті өзгерді. Есіл өзенінің көркейген жағасы қалалықтардың серуендейтін сүйікті орнына айналды. Шағын парктер салынды, жаңа демалыс аймағы құрылды.

Есіл өзенінің сол жағалауында "Комфорт" мейманханасы, "Президеншиал Плаз" бизнес орталығының зәулім ғимараты, Қабылдаулар сарайы салынды.

1.2. Қала бюджеті

Астана қаласы бюджетінің кірістері 1999 жылы нақты көрсеткіштердің жоспарланғанынан асып түсуімен сипатталды. Кірістер жоспардағы 21031,7 млн. теңгенің орнына 21276 млн. теңге немесе 101,2% құрады. 1999 жылмен салыстырғанда кірістер 6142,2 млн. теңгеге артты.

1.3. Инвестициялық қызмет

1997 жылы бас қаланың Астанаға көшуіне байланысты қаланың дамуына бағытталған инвестициялардың жоғары өсімі байқалады. Қаржыландыру республикалық бюджеттің, Арнаулы экономикалық аймақтың Әкімшілік Кеңесі бюджетінің, жеке меншік және мемлекеттік компаниялардың, халықаралық қаржы ұйымдарының және шетелдік донор елдердің есебінен жүзеге асырылды.

1999 жылдан бастап оның шеңберінде жергілікті атқарушы органның 150 млн. теңге сомаға қарыз алуы жүзеге асырылған "Тұрғын үй құрылысын ипотекалық несиелендірудің қалалық бағдарламасы" Астана қаласының аймақтық инвестициялық бағдарламасы іске асырылуда.

2000 жылы негізгі капиталға тартылған инвестициялар 55,9 млрд. теңгеге жетті, ол 1999 жылғы деңгейден 0,3%-ға жоғары. Күрделі құрылысқа мемлекеттік қаражаттың есебінен тартылатын инвестициялардың көлемі 52,9%-дан 43%-ға дейін төмендеді. Бұл ретте жеке меншік инвестициялардың үлесі 20,5%-дан 37,6%-ға дейін өсті.

2000 жылы 44,2 млрд. теңге сомаға негізгі қорлар іске қосылды, бұл 1999 жылдың деңгейінен 2,5 есе артық.

1.4. Сыртқы экономикалық қызмет

Экспорттың көлемі 1995 жылы 405 мың АҚШ долларын, импорттікі - 853,7 мың доллар құрады. 2000 жылы олар тиісінше 35,5 және 180,8 млн. АҚШ долларына дейін өсті. 2000 жылдың 1 қарашасына алғанда олардың көлемі тиісінше 31,3 және 129,1 млн. АҚШ долларын құрады. Соңғы екі жылда сыртқы экономикалық қызмет импорттың экспорттан асып түсуімен сипатталды.

2000 жылы экспорттық жеткізілімдер құрылымында азық-түлік тауарлары мен оларды өндіруге арналған шикізат (44,4%), металлургия өнеркәсібінің

өнімдері (14,8%) негізгі орын алды. Импорттың көлемінде ең жоғары үлес салмағы машиналарға, жабдықтар мен көлік құралдарына (36,4%), химия және онымен байланысты өнеркәсіп салаларының өнімдеріне (19,7%) тиді.

1.5. Өнеркәсіп

Астана қаласының өнеркәсіптік секторында 1995-2000 жылдардағы кезеңде елеулі өзгерістер болды. Сұраныс жоқ және бәсекеге қабілетсіз өнім шығарумен айналысатын, жұмыс істеуге қабілетсіз өндірістерді қайта құрылымдау және қайта ұйымдастыру жүргізілді. Соның ішінде, ірі кәсіпорындарды жіктеу есебінен орта және шағын кәсіпорындардың саны өсті.

Өнеркәсіп өндірісінің көлемінде электр энергиясын, газ бен суды өндіру және тарату жөніндегі кәсіпорындарға - 37%, ауыл шаруашылығы өнімін қайта өңдеуге - 35%, металл емес минералдық өнімдер өндірісіне - 10%, өңдеуші өнеркәсіптің өзге салаларына - 18% келеді.

1999 жылдан бастап өнеркәсіпте өсудің оң үрдісі байқалды. 2000 жылы өнеркәсіп өндірісінің көлемі 1999 жылғы деңгеймен салыстырғанда 10,2%-ға өседі. 2000 жылы өнеркәсіп өндірісінің өсуін айқындаған негізгі фактор электр энергиясын, газ бен суды өндіру және тарату жөніндегі кәсіпорындардың өнім шығаруды 8,2%-ға, тігін өндірісінікі - 69,9%-ға, көлік жабдықтарын шығаруды - 7,5 есеге арттыруы болып табылады.

"Агромаш" АҚ тұқым сепкіштерді қайта шығара бастады және өзінің техникалық-экономикалық көрсеткіштері бойынша шетелдікінен кем түспейтін жаткалар өндірісін игерді. Төрт ірі кәсіпорын "Ізденіс" ЖШС, "Ақмола вагон жөндеу зауыты" АҚ, "Целингидромаш" ӨК, "Астана-Технопарк" ААҚ импортты алмастыру жөніндегі шараларды жүзеге асыру шеңберінде тапсырыстар алды.

Өнеркәсіпті дамытудың қалалық бағдарламасы шеңберінде жұмыс істеп тұрған кәсіпорындарда жаңа қуаттар іске қосылды: металл кесуге арналған лазерлік кешен, бір мәрте пайдаланылатын ыдыстар шығару жөніндегі желілер, пластикалық бөтелкелерге арналған ПЭТ-преформ, "жылжымалы асхана" трейлерлері. Еуропалық рецепт бойынша шарап құю жөніндегі желі іске қосылды. Өнімнің 100-ге жуық жаңа түрі игерілді. Олардың ішінде құрылыс материалдары, тамақ өнімдері, халық тұтынатын тауарлар бар.

Сонымен бір мезгілде, ауыл шаруашылығы өнімін қайта өңдеумен байланысты кәсіпорындарда шикізаттың жеткіліксіздігінен өндірістік қуаттардың толық күшінде жұмыс істемеуі байқалады, шығарылатын өнімнің ассортименті төмен.

1.6. Шағын және орташа бизнес

Шағын бизнес қаланың әлеуметтік-экономикалық өмірінің барлық саласын қамтиды. Шағын кәсіпкерлік саласында жұмыспен қамтылғандардың саны 1997 жылы 13,5 мың адамды құрады, бүгінгі күнге олардың саны 35 мың адамнан

асады. Өнім (жұмыс, қызмет көрсетулер) өндірудің көлемі 1997 жылғы 7,9 млрд. теңгеден 2000 жылы 25,8 млрд. теңгеге дейін өсті. 1997 жылдан бастап бюджетке төленетін төлемдер 2,1 есе артты (907 млн. теңгеден 2000 жылы 1943,7 млн. теңгеге дейін) 2000 жылдың 1 қарашасына алғанда олар 1617,7 млн. теңге құрады, ол бүкіл 1999 жылғыдан 19,7%-ға артық.

Шағын бизнес субъектілерінің өнім (жұмыстар, қызмет көрсетулер) өндірудің салалық құрылымында негізгі бөлігін сауда алады - 57,6%. Өнеркәсіп өндірісіне - 16,2%, құрылысқа - 8,6% тиеді.

Бас қаланың қызмет көрсетулер мен сауда саласы негізінен шағын бизнестің күшімен қалыптасуда. 3 жылда қалада шамамен 400-ге жуық дүкен, соның ішінде 394-і - тұрғын үйлердің бірінші қабаттарында, 72 қоғамдық тамақтандыру кәсіпорны, 125 қызмет көрсету саланың объектісі, 63 дәріхана ашылды.

1.7. Азық-түлікпен қамтамасыз ету және тұтыну рыногы

Қаланы азық-түлікпен қамтамасыз ету Астана қаласы мен Ақмола облысының ішкі ресурстарының да, сондай-ақ ауыл шаруашылығы шикізаты мен дайын өнімдерді Қазақстанның басқа аймақтары мен шетелден әкелудің де есебінен жүзеге асырылады. 1999 жылдан бастап импорттың құрылымында азық-түлік үлесінің төмендеу үрдісі байқалды. Тұрғын халықтың жалпы шығыстарында азық-түлік тауарларын сатып алуға жұмсалған қаражаттың үлесінен 1999 жылдың қарашасындағы - 25,5%-ға қарағанда 2000 жылдың қарашасында 28,8%-ы ет және ет өнімдерін сатып алуға жұмсалды. Тұрғындардың мал майы мен май сатып алуға жұмсалған шығындары баға 28,5%-ға жоғарылағанда 12,6%-ға өсті. Тұрғындардың көкөніс пен жемістерге жұмсалатын шығындары олардың бағасы 13,7%-ға артуы кезінде 1,6 есе артты. Сүт және сүт өнімдерін сату салыстырмалы бағалармен алғанда 1,8 есе ұлғайды.

2000 жылы 1999 жылмен салыстырғанда қала рыноктарында ауыл шаруашылығы өнімдерін сатудың көлемі 1,4 есе өсті.

Азық-түліктің едәуір бөлігінің әлі де импорт арқылы түсуі жалғасуда. Мәселен, 2000 жылы тұтынылған еттің жалпы көлемінің 16%-ы, тиісінше сүт өнімдерінің 26%-ы, мал майының 12%-ы импорт бойынша жеткізілді.

1.8. Өндірістік инфрақұрылым

1.8.1. Көлік және байланыс

Ақмола темір жол станциясы Көкшетау-Қарағанды және Тобыл-Есіл-Ерейментау-Барнаул магистральдарының қиылысында орналасқан. Тораптың жүк тасқынының 95%-дан астамын транзитті жүк тасқыны құрайды. Астана қаласынан Қарағанды, Павлодар, Қостанай және Солтүстік Қазақстан облыстарына асфальт төселген автомобиль жолдары шығады.

Қаланың ұзындығы 536 км көше-жол желісінен асфальтталған және көркейтілген бөлігі 216 км ғана құрайды. Қазіргі уақытта, қалада 17 км

шамасында негізінен қаланың ескі бөлігінде орналасқан жабық үлгідегі ақпа кәріз жүйесі жұмыс істейді.

Жолаушылар тасымалының негізгі көлемін 6 автобус, 11 таксомотор кәсіпорыны мен "Ақмолақалаэлектркөлігі" АҚ орындайды. 2000 жылы автомобиль көлігі кәсіпорындары 68,1 млн. жолаушы тасымалдады. Автобустармен және маршруттік таксилермен тасымалдаудың үлесі 88%, троллейбустармен - 12% құрайды.

2000 жылы көліктің барлық түрлерімен 7,4 млн. тонна жүк тасылды, бұл 1999 жылғыдан 31,6%-ға артық. Өсуге темір жол көлігі арқылы жүк тасымалдауды 1,3 есе арттыру есебінен қол жеткізілді. Жүк тасымалдарын қалада 12 автокөлік кәсіпорны жүзеге асырды.

Бас қаланың әуежайы II-V сыныбына жатады. Әуежайдың өткізу қабілеті - сағатына 400 жолаушыға тең. Әуе көлігімен жүк тасымалдау бұрынғыдай шамалы ғана және 2000 жылы 0,1 мың тонна құрады. Қалада байланыс қызметін "Астанателеком" ААҚ жүзеге асырады. Қалалық телефон станциясы желісінің жалпы сыйымдылығы 74,9 мың нөмір құрайды, олардан 65,4 мың нөмір іске қосылған. Халықтың телефон байланысы қызметімен қамтамасыз етілуі 100 тұрғынға алғанда 19,7 бірлікті құрайды. Байланыстың ұялы, транкілі және басқа да жаңа түрлері дамытылуда. Қалада теледидар хабарларының жалпыға бірдей қол жетерлік жеті бағдарламасы жұмыс істейді.

1.8.2. Электр және жылу энергияларын, газ бен суды өндіру және тарату

Астана қаласын электрмен жабдықтау көздері ЖЭО-1 және ЖЭО-2-ның белгіленген жиынтық қуаты 256 Мвт құрайды. Стансалар Қазақстанның энергетика жүйесімен қосарлана жұмыс істейді. Жылу және электр жүктемелеріне сұранысты қанағаттандыру үшін жұмыс істеп тұрған электр және жылу желілері қайта жаңартуды және кеңейтуді талап етеді. Қалада қажетті инженерлік коммуникациялардың болмауынан немесе дайын еместігінен, электрмен жабдықтау және жылумен жабдықтау көздеріне қосыла алмайтын объектілер жиі салынуда.

Қаланы жылумен жабдықтауды екі ЖЭО қамтамасыз етеді. Жабдықтардың жай-күйі қанағаттанарлық, бірақ жаз кезеңінде градирлердің жеткіліксіздігінен электр энергиясын өндірудің төмендеуіне жол беріледі. Қолайсыз топырақ және жер асты суларының жоғары деңгейі жылу құбырларының көпшілік бөлігінің жер үстінде орналасуын талап етеді. Қаланың орталығында салынған жылу коммуникациялары ебедейсіз және астананың сыртқы келбетін бұзып тұр.

Бас қаланы сумен жабдықтаудың негізгі көзі жобалық көлемі 410 млн. текше метр Вячеслав су қоймасы болып табылады. Су қалаға екі суағармен беріледі.

Жалпы шаруашылық ауыз су мен техникалық суды тұтыну мынадай

көздерден қамтамасыз етіледі: Вячеслав су қоймасының суы - 123,2 мың текше м /тәул. (75%); Есіл өзенінің суы - 39,6 мың текше м/тәул. (24%) және жер асты сулары - 1,2 мың текше м/тәул. (1%).

Астанадағы су тапшылығы оны суландыруға жұмсауды қысқартудың есебінен жабылуда. Нұра бассейніндегі жер бетіндегі және жерасты суларының үдемелі ластануына байланысты Нұра және Есіл өзендерінің бассейндерінде қаланы сумен қамтамасыз етудің тұрақты жүйесін жасау қажеттігі туындайды.

Сарқынды сулар 100 мың текше м/тәул. дейінгі мөлшерде механикалық және толық биологиялық тазарту кешенін қамтитын тазарту ғимаратына жіберіледі және одан әрі сыйымдылығы 65,6 млн. текше метр сарқынды сулар жинаушы Талдыкөлге ағызылады. Ұзақ пайдаланылған тазарту ғимараттары қайта жаңартуды талап етеді.

2000 жылы "Астана су арнасы" МК-ы су ресурстарын қорғауға және ұтымды пайдалануға 47 млн. теңге жұмсады: магистральдық желілерді, қайталама тұндырғыштарды, тұнба алаңдарын қайта жаңарту сүзгілік материалды ауыстыру жүргізілді.

1.9. Әлеуметтік даму

1.9.1. Халқы

1995 жылдан бастап 2000 жылды қоса алғанда, Астана қаласының халқы 40,1 мың адамға, соның ішінде 10 мың адамға қала шекарасының өзгеруіне байланысты өсті және 2000 жылдың 1 қаңтарына 323,9 мың адам құрады. Жалпы санының 64,4%-ы еңбекке қабілетті жастағы және 10,2%-ы еңбекке қабілетті жастан асқан тұрғындарды құрайды. Әйелдердің үлесі - 53,5%.

Халықтың өсуі негізінен, соңғы екі жылда 18 мыңнан астам адамды құраған облысаралық қоныс аударудың есебінен жүрді.

Экономиканың салаларында жұмыспен қамтылғандардың саны 1999 жылға 148,9 мың адам құрады және 1995 жылға қарағанда 24,1%-ға өсті. Жұмыспен қамту өнеркәсіпте - 10,8%, әлеуметтік инфрақұрылым мен қызмет көрсетулер саласында - 27,2%; құрылыста - 9,2%, көлік пен байланыста - 9,6%, мемлекеттік басқаруда - 10,0% болды. Еңбекке қабілетті халықтың қалған бөлігі өздігінен жұмыспен қамтылғандарға жатады. Соңғы бес жылда қызмет көрсету салаларына ауысу арқылы өндірістегі жұмыспен қамтылғандардың саны 32%-ға қысқарды.

1.9.2. Тұрмыс деңгейі

Орташа есеппен жан басына шаққанда халықтың ақшалай кірістері 1999 жылдың осы күніне алғандағы 6050 теңгеге қарағанда, 2000 жылдың қарашасында 6729 теңге құрады. Орташа есеппен жан басына шаққанда ақшалай кіріс ең төменгі күнкөріс деңгейінің көлемінен 1,7 есе асып түсті.

Орташа айлық жалақының өсуі байқалады, ол 1995 жылмен салыстырғанда 2,6 есе өсті және 2000 жылдың қарашасында 18791 теңге құрады. Ең жоғары

орташа айлық жалақы қаржы қызметі саласы, көлік пен байланыс және қызмет түрлері аясындағы қызметкерлерде сақталуда.

Халықтың ақшалай шығыстары 1999 жылдың қарашасындағы 6025 теңгеге қарағанда, 2000 жылдың қарашасында 6725 теңге құрады. Азық-түліктік емес тауарларды сатып алуға арналған шығыстардың үлес салмағының жалпы төмендеуі жағдайында қызмет көрсетулерге ақы төлеу және тамақ өнімдерін сатып алуға байланысты шығындар үлесінің 3,8%-ға артуы жүруде, ол тұтасымен алғанда Астана қаласында тұрмыс құнының жоғарылағанын сипаттайды.

Кедейлік шегінен төмен тұратын адамдардың саны өсті. 1999 жылмен салыстырғанда, ол 1,3 мың адамға артты және 12,2 мың адамды құрады. Оларға орташа мөлшері 1012 теңге құрайтын атаулы әлеуметтік көмек және 1365 теңге сомасында тұрғын үй көмегі көрсетіледі.

Қалада, қазіргі уақытта 32,0 мың адам жасына байланысты зейнетақы, 10,3 мың адам мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақы, 15,1 мың адам арнаулы мемлекеттік жәрдемақы және 10 мың адамнан астам балалар және тұрғын үй жәрдемақысын алады.

1.9.3. Білім беру және ғылым

Білім беру жүйесін қайта құрылымдаудың нәтижесінде мектепке дейінгі тұрақты мекемелердің саны 1995 жылдан 1999 жылды қоса алғанда 69-дан 42-ге дейін, ал олардағы балалар құрамы 9919-дан 7559-ға дейін қысқарды. Қолда бар барлық бақшалар толық, алайда мектеп жасына дейінгі балалардың қамтылуы 47% ғана құрайды.

Орта мектептер 16 мың оқушыны сыйымдылық нормасынан артық қабылдаған және екі-үш ауысымда жұмыс істейді. Жекелеген мектептерде сыныптардың толықтырылуы 35-38 балаға жетіп отыр.

2000 жылы жетім балалар үшін "SOS Киндердорф" балалар ауылы пайдалануға берілді. Қалада орта және жалпы білім беретін 10 мемлекеттік емес ұйым жұмыс істейді, оларда 790 бала оқиды.

Мемлекеттік кәсіптік-техникалық мектептердің саны 5, ондағы оқушылар құрамы - 1870. Қалада 6 мемлекеттік және 12 мемлекеттік емес колледждер бар. 2000 жылы олардағы оқушылар құрамы 3,5 мыңнан астам оқушыны құрады.

1.9.4. Денсаулық сақтау

Медициналық қызмет көрсету саласында соңғы екі жылда оңтайландырудың нәтижесінде емдеу мекемелері санының өзгеруінсіз аурухана төсектерінің саны 4,5 мыңнан 4,0 мыңға дейін қысқарды. Астана қаласы бойынша кепілдендірілген медициналық көмектің көлемі 1999 жылы республикалық және ведомстволық құрылымдарды қоса алғанда, 1331,7 млн. теңге құрады, 2000 жылы ол 1821,2 млн

. теңге құрайды. Олардың көлемі тұтасымен алғанда, қала бойынша 200 млн. теңгеге жуық құрайтын халыққа ақылы қызметтер көрсету саласын кеңейту жөніндегі жұмыс жалғастырылуда.

1.9.5. Тұрғын үй құрылысы және тұрғын үй рыногы

Соңғы жылдарда тұрғын үй құрылысына тартылатын инвестициялардың көлемі едәуір өсті. Егер 1995 жылы тұрғын үй құрылысына 862,3 млн. теңге жұмсалса және бұл ретте 43,9 мың шаршы метр жалпы тұрғын үй көлемі іске қосылған болса, ал 1999 жылы тұрғын үй құрылысына 10311,3 млн. теңге жұмсалды және 139,2 мың шаршы метр тұрғын үй пайдалануға берілді. Бұл ретте , тұрғын үй құрылысының қарқыны халықтың өсімінен артта қалып отыр.

Салынып жатқан тұрғын үйлердің негізгі көлемін (75,6%) мемлекеттік ұйымдар пайдалануға беруде. Халықтың тұрғын үй құрылысына тартылған инвестициялары төмен деңгейде қалуда және пайдалануға берілген жалпы тұрғын үй көлемінің шамамен 14%-ын құрайды.

1.9.6. Мәдениет және спорт

Қаланың мәдениет мекемелерінің желісі 3 театрдан, 3 сарайдан - Конгресс-холл, "Жастар сарайы", Салт-дәстүрлер сарайы, 3 мұражайдан, 19 кітапханадан, кинотеатр мен кино қондырғыларының желісінен тұрады.

Спорт объектілері олардың санын одан әрі кеңейтуді және сапасын арттыруды қажет ететін 2 стадионнан, 8 спорт кешенінен және спорт залдары мен алаңдарынан тұрады.

1.9.7. Туризм

1997 жылдан бастап Астана қаласында қызмет көрсетілген туристер санының екі есе артуынан және көрсетілген туристік қызметтер көлемінің он есе дерлік ұлғаюынан көрінетін келуші және ішкі туризмнің едәуір өсуі байқалды.

Осы кезеңде Астанада 27 туристік фирма жұмыс істейді.

Қала туризмнің дамыған инфрақұрылымына ие: жайлылығы әртүрлі 16 мейманхана, мәдениет объектілері, ойын-сауық кешендері қызмет көрсетеді. Тамақтандыру кәсіпорындарының, соның ішінде 200-ге жуық дәмханалар мен мейрамханалар, қызмет көрсету салаларының - шаштараздар, сауналар, дәріханалар және т.с.с. кең желісі жұмыс істейді.

Аймақ халқы үшін негізгі демалыс орны Щучинск-Бурабай курорттық аймағы болып табылады. Мұнда 1700 орындық 9 ірі санаторий мен демалыс үйі, 300 орындық 10 маусымдық демалыс базасы және 150 орындық коттедж үлгісіндегі үйлер орналасқан. 500 орындық жазғы балалар сауықтыру лагері бар.

1.10. Аймақаралық байланыстар

Қазіргі уақытта, Астана қаласында іс жүзінде Қазақстанның барлық аймағынан 95 ірі және орташа, сондай-ақ 300-ден астам шағын құрылыс ұйымы жұмыс істейді. Жұмыс істейтін құрылыс фирмалары мен компанияларының ең

көбі Алматы қаласы мен Алматы, Қарағанды, Қостанай, Павлодар және Ақмола облыстарынан.

Ауқымды құрылыс өз кезегінде цемент, кірпіш, металл конструкцияларын, ағаш шеберлігі бұйымдарын, басқа құрылыс материалдары мен конструкцияларын, электротехникалық және кабельдік өнімдерді шығаратын республиканың құрылыс индустриясы кәсіпорындарының жандануына және толық қуатымен жұмыс істеулеріне әкелген материалдық-техникалық ресурстар мен жинақтаушы материалдардың едәуір көлемін жеткізуді талап етті.

Мәселен, Астана қаласы тапсырыстарының арқасында "Миллениум" галереясы, Шағын бизнестің сервис орталығы, Эллинг, судан құтқару стансасы және жабық рынок сияқты объектілерге негізгі конструкцияларды жеткізген Теміртау қаласындағы "Техол" зауытында өндіріс жанданды.

2. Бағдарламаның мақсаттары мен міндеттері

Осы бағдарламаның негізгі мақсаты Астана қаласының Қазақстанның әкімшілік-іскерлік орталығы ретінде үйлесімді дамуы жөнінде шаралар әзірлеу, бас қаланың елдің әлеуметтік-экономикалық және рухани өміріндегі топтастырушылық ролін арттыру болып табылады.

Астана қаласының - Қазақстан Республикасы бас қаласының гүлденуі: инновация және бәсекелестік қабілетті арттыру саласында жеке меншік сектордың қызметіне қолайлы жағдай жасайтын іскерлік ахуал туғызуға;

ең жаңа технологиялар жасауды көтермелеуге;

мәдениеттің, білім берудің, денсаулық сақтаудың, ғылымның, қала құрылысының тек астанада ғана емес, сонымен бірге елде қолданысқа ие болатын жаңа стандарттарын қалыптастыруға;

өнеркәсіпті қолдау үшін қажетті инфрақұрылымды дамытуға;

білімге және ақпаратқа негізделген қазіргі заманғы жылдам өзгеретін экономикада табысты жұмыс істеуге қабілетті жұмыс күшін қалыптастыруға бағытталған жаңа экономикалық саясатты дәйекті және батыл жүргізуді көздейді.

Ұзақ мерзімді экономикалық өсуді қамтамасыз ету оған тек қаланың ғана емес, бүкіл елдің де орасан зор қаржылық, материалдық және адами ресурстарын, экономикалық, ғылыми-техникалық және кадрлар әлеуетін ұтымды пайдалану арқылы қаланың бірыңғай басты жоспары мен әлеуметтік-экономикалық дамуының ұзақ мерзімді бағдарламасының негізінде бүкіл функционалдық және қаланы құрау құрылымын, тіршілікті қамтамасыз ету жүйесін түбегейлі қайта құрғанда ғана мүмкін болады.

Астана қаласының функционалдық және қаланы құрау құрылымдары, тіршілікті қамтамасыз ету жүйесінің деңгейі қазіргі заманғы астаналық қалалардың әлемдік стандарттарына сай болуы және тіршілік ету мен өндіріс

үшін жақсы жағдайларды қамтамасыз етуі тиіс. Қала тіршілігін қамтамасыз ету жүйесінің тозған материалдық-техникалық базасы толығымен ауыстыруға және қаланың басты жоспарына сәйкес мүлде өзгеше техникалық, экономикалық, экологиялық, сәулеттік, ұйымдық шешімдердің негізінде жаңадан жоспарлануы тиіс. Мұндай ірі ауқымды және ресурсты қажетсінетін проблема кешенді ұзақ мерзімді бағдарламалық-мақсатты шешімді қажетсінеді, оның бастапқы кезеңдері осы Бағдарламада негізделген.

Бесжылдық бағдарламада қаланың болашақ сыртқы келбеті мен бейнесін, оның перспективалық функционалдық және қала құрау құрылымын ескере отырып әлеуметтік-экономикалық даму бөлігінде бүкіл көпқырлы, күрделі және кең ауқымды жұмыстың негізін қалау көзделеді.

Осы Бағдарлама Астана қаласы басты жоспарының әкімшілік, іскерлік, ғылыми-білімдік, әлеуметтік-мәдени және бизнес орталықтары сияқты қала құраушы құрылымдарды қамтитындығын ескереді. Міндет Қазақстан астанасының қабылданған функционалдық-салалық құрылымына сәйкес оларды әлеуметтік-экономикалық мазмұнмен толықтыруда болып отыр.

Бағдарлама Астана қаласының сол бір болашақтағы кеңінен әртараптандырылған, тиімді жұмыс істейтін және жылдам өзгертін әлеуметтік-экономикалық жүйесінің іргетасын қалауды көздейді. Бұл ретте қаланың функционалдық-салалық құрылымымен өндірістік-әлеуметтік инфрақұрылымы, тіршілікті қамтамасыз ету жүйелері сыртқы бейнесімен, барлық атрибуттарымен, қала құрау құрылымымен және сәулеттік-техникалық шешімдердің деңгейімен қатаң үйлеседі.

Бұл оның іске асырылуы кемінде 30-40 жылды талап ететін, қазақстандық бас қаланың әлеуметтік-экономикалық жүйесін дамытудың және қалыптастырудың түпкілікті мақсатына жетудің бірінші кезеңі.

Негізгі міндеттер Бағдарламаның ерекшелігінен және мақсатының мазмұнынан туындайды және осы мақсатқа жету үшін қажетті экономикалық, әлеуметтік, саяси, экологиялық, ұйымдық, ғылыми-білімдік және әлеуметтік-мәдени шаралардың кешенін әзірлеуді және іске асыруды көздейді.

Осы Бағдарламаның негізгі міндеттері мыналар болып табылады:
қала экономикасының функционалдық-салалық (өндірістік) құрылымы мен басымдықтарын айқындау және негіздеу;
қаланың әлеуметтік саласының құрылымы мен әлеуметтік инфрақұрылымын айқындау және негіздеу;

қаланың өндірістік инфрақұрылымы мен тіршілікті қамтамасыз ету жүйелерін дамыту мен қалыптастырудың бағыттарын айқындау және негіздеу;

Астана қаласының перспективалық аймақаралық байланыстарын дамыту мен қалыптастырудың бағыттарын айқындау және негіздеу;

мультипликативтік нәтиже пайда болуының есебінен Астана қаласын дамытудың елдің әлеуметтік-экономикалық дамуына ықпалын негіздеу;

Астана қаласының әлеуметтік-экономикалық дамуының 2005 жылға дейінгі кезеңге арналған негізгі көрсеткіштерін болжау.

Осы міндеттерді шешу үшін Бағдарламада ағымдағы міндеттерді іске асыру үшін де, сондай-ақ қаланың перспективасы үшін де маңызы бар шаралар қарастырылған.

3. Астана қаласының әлеуметтік-экономикалық дамуының негізгі бағыттары

3.1. Қала құрылысы саясатының аспектілері

Қала құру құрылымы. Орташа мерзімді перспективада Астана қаласын жоспарлаудың және салудың Бас жоспарына сәйкес оның аумағында дамыған елдер астаналарының стандарттарына сай келетін, астаналық орта құруға мүмкіндік беретін әкімшілік, іскерлік, әлеуметтік-мәдени, ғылым-білімдік және бизнес орталықтары салынатын болады.

Әкімшілік орталық аймағында Қазақстан Республикасы Президентінің Резиденциясы, ел Парламенті мен Үкіметінің ғимараттары орналастырылатын болады.

Іскерлік орталықта компаниялардың, қаржы институттарының кеңселері, сауда орталықтары, мейманханалар, қонақ үйлер, көрме, жәрмеңке залдары және басқалары орналастырылады.

Әлеуметтік-мәдени орталық театрлар, мұражайлар, демалыс аймақтары, спорт және ойын-сауық ғимараттарының жүйесін қамтитын болады.

Ғылым-білімдік орталығын университеттер, институттар, колледждер, мамандандырылған лицейлер мен кәсіптік мектептер құрайды.

Бизнес-орталықта өздерінің сауда, қызмет көрсету салаларының объектілерімен және көрме, жәрмеңке және өзге де залдарымен шағын және орташа кәсіпкерліктің субъектілері таныстырылатын болады.

Өнеркәсіптік белдеу қаланың шетінде, сондай-ақ көбінесе қала маңында орналасады.

Азық-түлік белдеуі қала маңындағы ауыл шаруашылығы аудандары мен қала шегінде орналасатын тамақ өнеркәсібінің кәсіпорындарын қамтитын болады.

Рекреациялық аймақ қала маңындағы аймақта және Щучинск-Бурабай аймағында тығыз орналасады.

Астана қаласын бірнеше миллион халқы бар көп профильді үлкен қалаға айналдыруға тырысудың қажеттігі жоқ. Астана қаласы үшін бұл барлық тұрғыдан: жұмыспен қамту, тұрғын үймен, өмірлік маңызы бар ресурстармен қамтамасыз ету, экология және т.с.с. тиімді емес.

Қазақстан астанасының халқы ұзақ мерзімді перспективада 500-700 мың

адамнан аспауға тиіс, бұл республиканың болашақ халқының 3-4%-ын, орта мерзімді перспективада, яғни 2005 жылға дейін - 380-390 мың адам құрайды.

Өнеркәсіпті көбінесе шағын және орташа кәсіпорындар, соның ішінде ғылымды қажетсінетін салалар, жоғары технологияның салалары құрайтын болады. Қалада өндірісті нүктелік шоғырландыруға жол берілмейді, өндірісті аумақтық шоғырландыру ынталандырылады. Өнеркәсіпті дамытудың осындай стратегиясы астананың әкімшілік-іскерлік функцияларына қайшы келмейді.

Қалалық ортаны экологиялық сауықтыру. Қаланың қордаланған экологиялық проблемаларын шешуді жылу жүйесін, ыстық сумен жабдықтауды және тамақ дайындауды энергияның экологиялық таза көздерін пайдалануға көшірудің есебінен жүзеге асыру көзделеді.

Көлік құралдарының қоршаған ортаға зиянды ықпалын азайту жол қозғалысының жағдайларын жақсартуға, экологиялық қауіпсіз автокөліктің санын арттыруға, халықтың арасында экологиялық білімдерді насихаттауға, көлікке қызмет көрсету жөніндегі қызметтер саласын дамытуға негізделетін болады. Әуежаймен қатынасты қоса алғанда, қаланың негізгі магистралдық күре тамырлары бойынша шапшаңдатылған трамвай жолдарын салу, Астана қаласының айналасында айналма жол салуды аяқтау жобалануда.

Жұмыс істеп тұрған тазалаушы ғимараттарды кеңейту және қайта жаңарту суағарларды толық биологиялық тазартуды, оларды тереңінен толық тазартуды, суағарларды пайдаланудың және бұрудың мәселелерін шешуді қамтамасыз етеді. Оның қала аумағы құрылысының аймағына енгізілуіне байланысты Талдықөл жинаушы-бөгеті жойылуға жатады. Қаланың аумағын кешенді экологиялық-геохимиялық зерттеу жөніндегі айтарлықтай жұмыстарды жүзеге асыру қажет.

Көлемді орман паркі аймағын құру қатал қысқы желдер мен жазғы шаң борандары сияқты қолайсыз табиғи факторларды әлдеқайда жұмсартуға мүмкіндік береді. Шамамен 25 мың га аумаққа ағаш отырғызу көзделеді.

Астананы көгалдандыру үшін ағаштардың аудандастырылған жылдам өсетін тұқымдары қолданылатын болады, қаланың көшелері мен бос жатқан аумақтарында гүлзарлардың алаңдарын одан әрі кеңейту көзделуде.

Есіл өзені аймағындағы кеңістіктерді көркейту мен көгалдандыру экологияны, жапсарлас аумақтың микроклиматын жақсартуға ықпал ететін болады және тұрғындардың демалысы үшін көлемді аймақ құрайды. Есіл өзенінің арнасын тазарту және түбін тереңдету жөніндегі жұмыстар жүргізілетін, оның арнасы бойынша санитарлық аймақ құрылатын болады.

Қаланың сол жағалауындағы құрылыстарды егжей-тегжейлі жоспарлаудың жобаларын әзірлегенде және іске асырғанда аумақтарды су басудан қорғау жөніндегі шаралар көзделетін болады.

3.2. Астана қаласының әлеуметтік-экономикалық жүйесін қалыптастырудың және дамытудың негізгі принциптері

Егемен Қазақстанның жаңа астанасының әлеуметтік-экономикалық жүйесін қалыптастыру және дамыту мынадай негізге алынатын принциптердің негізінде жүзеге асырылуы тиіс:

қаланың қалыптасуы мен дамуының түпкілікті мақсатқа бағыттылығы және кезеңділігі;

әлеуметтік-экономикалық жүйенің тиімділігі;
прогресшілдік;

тауар өндірушілердің ішкі және сыртқы рыноктардағы жоғары бәсекелестік қабілеті;

даму үлгісінің белсенділігі;
өндірістердің және тауарларды тұтынудың экологиялық қауіпсіздігі,
қоршаған ортаның ластанудан қорғалуы;
елдің қалалары мен аймақтары жүйесіндегі жетекшілігі.

Бұл принциптердің мәні мынада:

Түпкілікті мақсатқа бағыттылығы және қалыптасу мен дамудың кезеңділігі. Астананың дамуы және түпкілікті қалыптасуы ұзақ мерзімдік процесс болып табылады және ол тек кезең-кезеңімен жүзеге асырылады, өйткені бұл міндетті бір актілі іс-қимылмен шешу мүмкін емес. Осыған байланысты астананың дамуы мен қалыптасуының әрбір кезеңі Астана қаласының әлеуметтік-экономикалық жүйесінің түпкілікті шегі мен құрылымдарына бағытталуы тиіс.

Әлеуметтік-экономикалық жүйенің тиімділігі. Бүкіл әлеуметтік-экономикалық жүйе пайдамен жұмыс істеуі, ол қосылған құны жоғары салалар мен өндірістерден тұруы тиіс. Қала бюджетінің тапшылығы төмен болады, кірістер қаланың қазіргі заманғы үлгідегі астана ретіндегі даму бағдарламасынан туындайтын қажеттіліктерін жабатын болады.

Прогресшілдік. 2005 жылға дейінгі кезеңде төлеуге қабілетті сұраныстың әлсіздігіне, елде әлі экономиканың тұрақты өсуінің болмауына байланысты негізінен республика ішіндегі рыноктың қажеттіліктерін ескере отырып, оларды қайта бейімдеу арқылы қалада жұмыс істейтін өндірістік қуаттарды тиімді пайдалануға және сауықтыруға бағытталған шаралар белгіленуде.

Сол бір мезгілде осы принципке сәйкес экономиканың құрылымы шағын және орташа кәсіпорындардың шеңберінде түпкілікті ғылымды қажетсінетін, жоғары технологиялы өнім шығаратын өндірістердің үлесін өсіреді, қалада ірі тоннажды және ірі габаритті өнімдер, экологиялық жағынан "лас" өнімдерді өндіруге рұқсат етілмейді. Әлеуметтік-өндірістік инфрақұрылым, қаланың тіршілікті қамтамасыз ету жүйесі озық техника мен прогресшіл технологияларға, алдыңғы қатарлы ғылыми-техникалық идеяларды тудыруға көбірек негізделуде.

Әлеуметтік жүйе барған сайын денсаулық сақтаудың қазіргі заманғы жүйесімен республиканың қазіргі заманғы ғылыми-білімдік, мәдени орталығына айналатын болады.

Тауар өндірушілердің жоғары бәсекелестік қабілеті. Экономиканың ғаламдану және халықаралық экономикалық бәсекелестіктің өсуі, ұлттық экономиканың ашықтығы және мемлекеттің сыртқы экономикалық қызметінің жоғары ырықтандырылуы жағдайында астаналық тауар өндірушілер ішкі рынокта да, сол сияқты сыртқы рынокта да жоғары бәсекелес болулары тиіс. Бұл үшін олар жекелеген бәсекелес тауарлар шығарудың өсуіне емес, оларда бағдарламалық ақпараттық элементтердің жоғары үлес салмағымен бір технологиялардан басқаларына кірісу мүмкіндігін жасауға бағдарланады.

Даму үлгісінің белсенділігі. Қаланың тауар өндірушілері мен ғылыми-техникалық құрылымдар ғылыми-техникалық және технологиялық әзірleme мен олардың нәтижелерін жедел пайдалану саласында белсенді саясат жүргізуде. Олар тек озық идеялар мен ғылыми-техникалық зерттемелерге, яғни дамудың инновациялық үлгісінің басымдығын сипаттайтын экономиканы жоғары технологиялық жаңғыртуға бағдарланады.

Бұл үшін қажетті жағдайлар мен ресурстар енді бүгін туындауда, ал болашақта ұлғаяды. Біріншіден, ел экономикасы экономикалық өсу жолына түсті, ол отандық тауар өндірушілердің өздерінің материалдары мен шикізатын кеңінен пайдалану үшін үлкен қаржылық және материалдық мүмкіндіктер, қолайлы жағдайлар жасайды.

Екіншіден, енді дүниежүзінің ең дамыған елдерінің алдыңғы қатарлы оқу орындарында оқыған жоғары білімді және жоғары білікті жас кадрлар бар. Бұдан басқа, дүниежүзінің алдыңғы қатарлы университеттерінің үлгісі бойынша енді өз оқу орындарын ұйымдастыру үшін де - ең алдымен Астана қаласында жағдайлар жасалған.

Үшіншіден, астаналық қаланың мәртебесі және оның дамуында мемлекет қолданатын қолдамапоздық жас, білімді, жоғары білікті адамдарды атақ құмарлық мақсаттармен Астана қаласына үлкен мөлшерде сөзсіз тартады.

Төртіншіден, құрлығы мен орналасқан жеріне қарамастан барлық компьютерлендірілген жұмыс орындарын біріктіруге мүмкіндік беретін, жаңа компьютерлік техникаға, технологиялар мен бағдарламалық құралдарға негізделген ғаламдық ақпараттық жүйе (Интернет) шағын бизнесті қоса алғанда, кез келген бизнес үшін кез келген идеялар мен ғылыми жетістіктерді, инновациялық жобалар мен өнімдерді кеңінен қол жетерлік етеді.

Астана қаласын дүниежүзінің дамыған астаналарының қатарына тек экономиканы белсенді дамыту үлгісі ғана шығарады.

Өндірістің және тауарлар мен қызметтерді тұтынудың экологиялық

қауіпсіздігі. Бұл принцип қалада экологиялық жағынан жеткілікті таза өндірістерді дамыту, экологиялық жағынан жеткілікті таза өнімдер шығару жолымен іске асырылады. Ұсынылып отырған жоғары технологиялы, ғылымды қажетсінетін өндірістер, қалада ірі кәсіпорындарды және өнеркәсіп алыптарын орналастырудан бас тарту осы талапқа ең үлкен мөлшерде жауап береді.

Қазір қалада қоршаған ортаның ластану көздері болып табылатын салаларда шикізаттың, материалдар мен технологиялардың жаңа түрлері пайдаланылады. Қала қоқысын жинаудың және шығарудың, қала көшелерін тазалаудың жаңа тәсілдері мен құралдары қолданылады.

Қаланы көгалдандыру және оның айналасына ағаштар отырғызу жөніндегі жұмыс жалғастырылады.

Астана қаласының елдің қалалары мен аймақтары жүйесінде жетекшілігі. Астана әлеуметтік-экономикалық дамуда, жоғары технологиялық, ғылымды қажетсінетін салалар мен өндірістерді, жаңа "сілкініс" идеяларын игеруде және дамытуда көш басшылықты жеңіп алуда.

Астана қаласы таяу болашақта жаңа индустриалдық (индустриалданудан кейінгі) режимде жұмыс істейтін және дамитын және өсу полюсі болады.

3.3. Бюджет саясаты

Бюджет саясаты республика астанасының экономикалық және саяси дамуының негізгі факторларының бірі болады. Ол қала экономикасына мемлекеттік ықпал етудің аса маңызды құралы болып есептеледі.

Қаланың салық бюджет саясаты саласында:

салық салынатын базаны кеңейтудің, сол сияқты салықтық әкімшілік етуді жақсарту мен көлеңкелі экономиканың деңгейін төмендетудің есебінен қала бюджетіне түсімдер сомасын тұрақты ұлғайту;

қала бюджетінің кіріс бөлігінің 2005 жылға 2000 жылмен салыстырғанда 1,5 есе нақты ұлғаюын қамтамасыз ету;

қалалық бюджеттен қалалық билік органдары жүргізетін іс-әрекетке тиесілі шығыстарды ғана қаржыландыру;

өндірістік және әлеуметтік инфрақұрылым саласындағы басымдықты салалар мен өндірістерде тек инвестициялық жобалар үшін муниципальдық облигациялар шығару;

бюджеттік бағдарламаларды қаржыландыру үшін қарыз алудың мөлшерін оларға қызмет көрсетуге арналған шығыстардың бюджет шығыстарының 15%-дан артық емес лимитінде бюджеттің жылдық кірістерінің 20%-ынан аспайтын жиынтық борышпен шектеу;

бюджеттік қаражатты қалыптастырудың және пайдаланудың ашықтығын қамтамасыз ету;

қарыз алушылардың бюджеттік қаражатты қайтаруын және олардың

пайдаланылу тиімділігін бақылауды қамтамасыз ету жоспарлануда.

Қалалық бюджеттен бөлінетін инвестициялардың жалпы мөлшері 2005 жылға 1,8 есе өсуі және барлық шығыстардың 44%-ын құрауы тиіс.

3.4. Инвестициялық қызмет

Экономикалық өсудің негізгі факторы нақты экономикаға тартылатын инвестициялар болып табылады.

Инвестициялық саясаттың негізгі міндеттері: өздерінің өкілеттігі шегінде қалада іскерлік және инвестициялық климатты жақсарту жөніндегі шаралар кешенін әзірлеу және қабылдау, отандық және шетелдік инвесторлар үшін Тартымды жағдайлар жасау; жеке меншік инвестицияларды, соның ішінде қала экономикасының басым салаларына тікелей шетелдік инвестициялар тартуды ынталандыру; мемлекеттің қаланың инфрақұрылымын қаржыландыруға қатысуы болып табылады.

Қалада қолайлы іскерлік және инвестициялық климат: қалада әлеуметтік-саяси тұрақтылықты сақтау; қалада экономиканың жұмыс істеу режимдерін ырықтандырудың ашықтығын және оны тереңдетуді қамтамасыз ету; заңдарды қатаң сақтау және мүлтіксіз орындау; қаланың өндірістік және әлеуметтік инфрақұрылымын дамыту; сыбайлас жемқорлыққа және ұйымдасқан қылмысқа қарсы күресті күшейту; бәсекелестікті қолдау және бәсекелестік ортаны құру; қала аумағында инвестицияларды қорғау және кепілдендіру туралы халықаралық шарттарды мүлтіксіз сақтау; тапшылықсыз бюджет саясатын, берешектерге уақытылы қызмет көрсетуді жүзеге асыру; басымдықты салалар мен өндірістер құруға жер учаскелерін жеңілдікті шарттармен беру; инвестициялық қатерді азайту және сақтандыру жолымен қалыптастырылатын болады.

Осы шаралар капиталды шетелге шығарғаннан гөрі, оның қала экономикасына жұмсалымдарды тиімді етеді.

Қала әкімі дәстүрлі инвестициялар көздерін кеңейту және жаңаларын тарту мақсатында:

акционерлік капиталды тартуға және бағалы қағаздар рыногын дамытуға; аймақтық инвестициялық жобаларды қаржыландыруға байланысты жергілікті атқарушы органның облигацияларын шығаруға; жылжымайтын мүлік, әсіресе жер учаскелерін сату рыногын қалыптастыруға және дамытуға;

шағын кәсіпорындардың қызметін инвестициялау үшін жалпы қосылған құнның (ЖҚҚ) 3%-ы мөлшерінде барлық қаржыландыру көздерінен қаражат бағыттауға ;

қалада шетелдік капиталдың қатысуымен ғылымды қажетсінетін және жоғары технологиялар салаларында бірлескен кәсіпорындар құруды және дамытуды ынталандыруға ;

қаланың өндірістік және әлеуметтік инфрақұрылымын дамыту үшін тікелей шетелдік инвестицияларды ынталандыруға, халықаралық қаржы институттары мен ұйымдарының, шетелдік мемлекеттердің заемдары мен несиелерін тартуға мүмкіндік туғызатын болады.

Тұтасымен алғанда мемлекет капиталды қажетсінетін және жеке меншік инвесторлар үшін тартымды емес өндірістік және әлеуметтік инфрақұрылымның объектілерін өзіне алады, "тіршілікті қамтамасыз ететін" салалар мен өндірістерді инвестициялау мен қолдауда, мемлекеттік кепілдіктер беруде тікелей үлестік қатысуды пайдаланады. Бұл шаралар қатерлерді төмендетуге және капитал жұмсау тиімділігін арттыруға мүмкіндік туғызады.

Бұл ретте республикалық және қалалық билік органдарының арасында инвестициялық өкілеттіктерге айқын шек қою: республикалық органдар жалпы мемлекеттік, республикалық маңызы бар объектілерді, ал қалалық органдар - қалалық маңызы бар объектілерді инвестициялайды.

2001-2005 жылдардағы кезеңге негізгі капиталға тартылатын инвестициялар 2001 жылы 68 млрд. теңгеден 2005 жылы 113 млрд. теңгеге дейін өседі. Бұл ретте , шетелдік инвестициялардың мөлшері 2005 жылға 2 есе өседі және олардың жыл сайынғы көлемі 150 млн. АҚШ долларына дейінгі мөлшерді құрайды. Олар негізінен қызмет көрсету саласына, мейманхана және мейрамхана бизнестеріне, сондай-ақ жылжымайтын мүлікпен жасалатын операцияларға бағытталатын болады.

3.5. Сыртқы экономикалық қызмет

Сыртқы экономикалық қызмет меншікті өнімнің экспортын 2005 жылы 2000 жылмен салыстырғанда 39,9%-ға арттыруға бағытталатын болады. Экспорттың негізгі өнімі бұрынғыша астық дақылдары және оларды өңдеуден алынған өнімдер болып қала береді. Қара және түсті металдар (металл сынықтары) экспортын 1999 жылғы деңгейде сақтау жөнінде шаралар қолданылатын болады.

Астана қаласының экономикалық даму бағдарламасына сәйкес экспорттық тауарлардың номенклатурасы :

машина жасаудың өнімдері (жартылай вагондар мен платформалар, ауыл шаруашылығы техникасы) ;

ұлттық өнімдерді қоса алғанда, тамақ өнеркәсібінің өнімдері; тұрмыстық электр техникасы ;

тігін өнеркәсібінің өнімдері, соның ішінде ұлттық және спорттық киімдер;
құрылыс индустриясының өнімдері;
кәдесый бұйымдары есебінен кеңейтіледі.

Неғұрлым ықтимал өткізу рыноктары Ресей және Орталық Азия елдері
б о л а д ы .

Бизнес-орталықтың, ал кейіннен технопарктің жандануы нәтижесінде жаңа
технологиялар мен тауарлар экспортының, соның ішінде алыс шетел елдеріне де,
м ү м к і н д і г і п а й д а б о л а д ы .

Импорттық жеткізілімдер негізінен мұнай өңдеу өнімдері, отандық өнеркәсіп
өндімейтін машиналар мен жабдықтар түрінде болады.

3 . 6 . Ө н е р к ә с і п

Өнеркәсіптің 2005 жылға дейінгі кезеңде дамуы көбінесе астананың
қажеттіліктерін қамтамасыз етуге байланысты салаларға бағдарланған күйінде
қалады. Оларға бірінші кезекте, ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеу және
құрылыс материалдары мен конструкциялары өнеркәсібі жатады.

Алайда 2001 жылдан бастап, Астана қаласының әлеуметтік-экономикалық
жүйесін дамытудың және қалыптастырудың баяндалған негізгі принциптеріне
сәйкес, оның тиімділігін арттыруға, өнімнің ішкі және сыртқы рыноктардағы
бәсекелестік қабілетін арттыруға бағытталған, қаланың өнеркәсіп өндірісін
құрылымдық қайта құрулар басталуы тиіс. Бұл ретте, өнеркәсіптің дамуы
көбінесе неғұрлым ұтқыр және қайта бағдарлауға ыңғайлы шағын және орташа
кәсіпорындарға бағдарлауды көздейді, ол үшін жұмыс істеп тұрған өндірістерді
саралау және жаңа өндірістер құру талап етіледі.

Т а м а қ ө н е р к ә с і б і

Тамақ өнеркәсібінің негізгі міндеті Астана қаласы халқының тамақ
өнімдеріне қажеттіліктерін неғұрлым толық қанағаттандыру, қала ішінде тұтыну,
аймақаралық айырбас және экспорт үшін бәсекеге қабілетті ақырғы өнім
өндірудің ассортименті мен көлемін кеңейту болып табылады.

Күнделікті сұраныстың немесе тұтынуға әзірлік дәрежесі жоғары өнімдер,
сондай-ақ аймақаралық айырбас пен экспорт үшін сақталу мерзімі ұзартылған
тасымалдауға ыңғайлы ақырғы өнімдер өндіру жөніндегі кәсіпорындарды
дамытуға басымдық беріледі. Ауыл шаруашылығы шикізатын алғашқы қайта
өңдеу шикізат өндірілетін орындарға жақындату арқылы ұйымдастырылады.

Бірінші кезекте, қала маңындағы аймақта және Ақмола облысының
аумағында ет пен сүтті, басқа ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіруді арттыру
есебінен сенімді шикізат базасы құрылатын болады.

Бәсекеге қабілетті тамақ өнімдері өндірісін ұлғайту, оның ассортиментін
кеңейту және сапасын арттыру, аймақаралық айырбас және экспорт үшін:
халықтың шоғырланған жерлеріне жақындатылған, өз өнімдерін өткізетін

шағын наубайханалар мен кондитер өндірістерінің желісін дамыту;
әзірлігі жоғары, жоғары сапалы ет, сүт және балық өнімдерін - тоңазытылған тартылған ет, тауық етінен жасалған филе, туралған шұжық және герметикалық ораудағы және ұсақ көлемде өлшенген басқа өнімдерді, жартылай фабрикаттарды, кулинария өнімдерін өндіруді кеңейту;

оралған және таңбаланған өнімдердің - нан және ұннан пісірілген тағамдар, кондитер өнімдері, сүт өнімдері, шұжық және еттен жасалған жартылай фабрикаттар және басқаларының үлес салмағын арттыру;

консервілеу мен ораудың жаңа технологияларын пайдалану арқылы ұлттық жеңік тағамдарды (қазы, шұжық, құрт, ірімшік, кондитер өнімдері және басқалары), сондай-ақ сақталу мерзімі ұзартылған, ұлттық және астаналық символикалармен қазіргі заманғы тоғанақта сусындар (қымыз) өндіруді кеңейту;

астықтың негізінде әзірленуі жоғары өнімдер - тез әзірленетін және порцияланған өнімдер (порцияланған тез пісірілетін ботқалар, құрғақ таңертеңгілік ас, қауыздар, үй жағдайында өндірілетін торттар, кекстер, тәтті күлшелер, құймақтар және т.с.с. жартылай фабрикаттар), соның ішінде франчайзингті пайдалану арқылы өндіруді игеру;

қала халқының қажеттілігін және құрылымын негізге ала отырып өз технологиялары мен рецептураларын әзірлеу немесе франчайзинг негізінде диеталық тамақ өнімдері мен балалар тағамы үшін өнімдер кешенін өндіруді игеру (қантты, тұзды алмастырғыштарды пайдалану арқылы құрамында көміртегі аз, уатылған дән қосылған, йод құрамы жоғары нан және ұннан пісірілген өнімдер, қантты алмастырғышты, алма пектинін, крекерлерді қолдану арқылы кондитер өнімдерін, калориясы төмен астық қоспаларынан жасалған қытырлақ нан, пахта пайдаланылған сүт өнімдері, диеталық ірімшік және б і р қ а т а р б а с қ а л а р ы) ;

қала халқын тамақ өнімдерімен, ең алдымен тез тоңазытылған өнімдер өндірудің, вакуумдік орамаларды пайдаланудың есебінен көкөніс пен жемістермен қамтамасыз етуде маусымдық факторды төмендету;

алкоголь ішімдіктерін шығаратын шағын бизнес субъектілерін алкогольі бәсең , алкогольсіз сусындар мен тазартылған асханалық су өндірісіне көшіруге ықпал е т у ;

өз брэнддерін әзірлеу (өз технологиясы бойынша шығарылған, патенттелген жаңа тауарлар) және оларды жылжыту;

Астана қаласының символикасы бейнеленген тамақ өнімдерін өндіруді к е ң е й т у ;

мал шаруашылығының, құс шаруашылығының, тоғандық балық өсіру шаруашылығының қажеттіліктерін ескере отырып құрама жем өндірудің номенклатурасы мен көлемін кеңейту;

қазіргі заманғы ыдыстар мен орамадағы өнім өндіруді кеңейту, сатып алушылардың оны қалталау жөніндегі сұранымдарын ескеру; қалалық өндірушілер өнімінің көрме-жәрмеңкесін өткізу, жарнамалауды жақсарту көзделеді.

Ж е ң і л ө н е р к ә с і п

Астана қаласының жеңіл өнеркәсібін дамытудың негізгі бағыты бәсекеге қабілетті өнім өндіре алатын, шағын сериялы жедел қайта құрыла алатын шағын және орташа өндірістерді, тұрғындардың жеке тапсырыстарын орындау жөніндегі кәсіпорындарды құру болып табылады.

О с ы ғ а н б а й л а н ы с т ы :

бәсекеге қабілетті өнім өндіре алатын өндірістерді бөліп көрсете отырып, жұмыс істеп тұрған ірі кәсіпорындарды саралау, қайта құрылымдау және қайта б е й і м д е у ;

шағын кәсіпкерлікпен ынтымақтастықтың негізінде ірі кәсіпорындардың жанынан тоқыма және тігін бұйымдарының үлгілерін жасау жөніндегі б ө л і м ш е л е р қ ұ р у ;

импортты алмастыру бағдарламасын іске асыру негізінде жұмыс істеп тұрған өндірістерді қайта құру мен жаңғырту және жаңаларын құру;

ұлттық символика бейнеленген тігін, тоқыма бұйымдарының, киізден үйде киетін аяқ киім және басқаларының, қаланың, Щучинск-Бурабай және басқа курорттық аймақтардың қонақтары үшін кәдесый бұйымдарының өндірісін игеру ;

жетекші трансұлттық компанияларға, сондай-ақ белгілі шетелдік фирмаларға және қаланың жеңіл өнеркәсібінде экспортқа бағдарланған бірлескен және шетелдік кәсіпорындар құруға бағдарлау арқылы франчайзингті пайдалану к ө з д е л е д і .

Аяқ киім және былғарыдан басқа да бұйымдар өндіру тұрғындардың тапсырыстары бойынша жеке адамдарға арнап тігетін (дайындайтын) шағын кәсіпорындарының желісін кеңейту есебінен дамытылатын болады.

Х и м и я ө н е р к ә с і б і

Қала халқының, сауданың, өнеркәсіптің тамақ, басқа да салаларын дамытудың қажеттіліктерін ескере отырып, пластамассадан жасалған аралық және түпкілікті тұтыну бұйымдарын - полистирол, полипропилен, полиэтилен, поливинилхлорид, соның ішінде ыдыс орағыш материалдар шығару жөніндегі жеңіл қайта құрыла алатын шағын өндірістер құру көзделеді.

Ыдыс және үйде пайдаланылатын заттар, спорт құралдары, кеңсе бұйымдары, ойыншықтар, кәдесыйлар, жарық техникасы аппаратурасын, жеңіл өнеркәсіп үшін фурнитуралық бұйымдар, поливинилхлоридтен және полиэтилен жасалған құбырлар, санитарлық-техникалық бөлшектер және пластмассадан жасалған

бұйымдар, машина жасау мен құрылыс үшін синтетикалық материалдардан жасалған бөлшектер мен жинақтаушы бұйымдар шығару игеру үшін перспективалы бағыттар болып табылады.

Құрылыс материалдарының өнеркәсібі

Астана қаласында құрылыс жұмыстарының кеңеюін ескере отырып, құрылыс материалдары мен конструкцияларының өнеркәсібі өзінің жетекшілік рөлін, әсіресе темір бетон және бетон бұйымдары мен конструкцияларын, тауарлық бетонды өндіруде және жеткізуде сақтайды.

Экологиялық талаптарды ескере отырып, басқа құрылыс материалдарын кірпіш, қабырғалық блоктар, құрылыс керамикасы, соның ішінде құбырлар, асфальт бетон өндіру, оларды шикізат көздеріне жақындату арқылы Ақмола облысының басқа елді мекендерінде дамытылатын болады.

Сол бір мезгілде қаланың өнеркәсіптік аймағында қаланың қажеттілігін қамтамасыз етуге, сол сияқты аймақаралық айырбас пен экспортқа бағдарланған:

пенобетоннан жасалған, керамзит және өзге де жеңіл заттармен толтырылған бетон және темірбетонның;

әшекейлеу материалдары - гранит, мрамор, силикат тақталар, ішкі жағын әрлеу үшін пластмассадан жасалған табақтар мен тақталар және т.с.с.;

ағаштан, алюминийден, пластмассадан, металл пластиктерінен, басқа композиттік материалдардан жасалған құрылыс материалдары мен конструкциялардың;

кұрғақ құрылыстық қоспалардың;

ЖЭО-ның қалдықтары негізінде тиімді жылытқыштардың; жеңіл желімделген ағаш конструкцияларының жаңа өндірістері дамытылады.

Қаланың және қала маңындағы аймақтың автомобиль жолдарын салу және қайта жаңарту жөніндегі белгіленетін жұмыстар топырақ ерекшеліктерін ескере отырып, асбест және резина ұнтақтарын, сұр бетонды, жылу энергетика орталықтарының күлін, фосфор шлактарын және т.с.с, қолдану арқылы жамылғылардың экологиялық қауіпсіз, орнықты және үнемді жаңа түрлерін пайдаланып салынатын жол учаскелерінің құрылыс тәжірибесін зерттеуді қажет етеді.

Машина жасау және металл өңдеу

Саланың орташа мерзімді және ұзақ мерзімді перспективасында өндіріс қуаттарын неғұрлым толық жүктемемен қамтамасыз етудің, жаңа технологияларды игеру мен ішкі және сыртқы рыноктар үшін бәсекеге қабілетті өнім шығарудың есебінен:

Павлодар трактор зауытының жаңа қазақстандық тракторы үшін техникалар шлейфіне кіретін машиналар мен жабдықтардың - нүктелі себу тұқым сепкіштері

және т.с.с. өндірісін ұйымдастыру;

деңгейлес технологиялық интеграциялау мен кооперациялаудың артықшылықтарын пайдалана отырып құрастырушы өндірістерді бәсекеге қабілетті өнімнің жаңа буынын шығаруға қайта бағдарлау;

бәсекеге қабілетті жоғары технологиялы және ғылымды қажетсінетін өнімдер шығару жөніндегі шағын және орташа кәсіпорындардың жұмыс істеп тұрғандарын қайта бейімдеу және жаңаларын құру - орталықтан тепкіш насостардың, электротехникалық бұйымдардың, тұрмыс техникасының жаңа буындарын - электр кофеүккіштер, шырын ағызғыштар, электр шәйнектер, кофе қайнатқыштар, үтіктер және т.с.с. соның ішінде белгілі шетелдік компанияларды тарту арқылы құрастыру өндірістерінің бірінші кезеңінде ұйымдастыру;

металдардан жасалатын алуан түрлі бұйымдар шығаруды игеруді ұйымдастыру (есік, торлар, тұрмыс құралдары, бау-бақша құралдары, спорттық тренажерлер және т.с.с.);

вагон жөндеу зауытында темір жол платформалары мен жартылай жүк вагондары өндірісін Ресейге және Орталық Азия елдеріне одан әрі экспортқа шығару арқылы қолда бар өндірістік әлеуеттің қолданылу тиімділігін көтеру көзделеді.

Шағын бизнес кәсіпорындарында ірі және орташа кәсіпорындармен өзара іс-қимыл негізінде стандартталмаған жабдықтар, қосалқы бөлшектер мен бөлшектер өндірістері ұйымдастырылатын болады.

"Астанатехнопарк" ААҚ негізінде ауыл шаруашылығы техникасын шығару, жаңа инвестициялық жобаларды іске асыру көзделеді.

Экологиялық қауіпті күйө өндірістерінде тазартқыш құрылымдарды қалпына келтіру, құйма бөлшектер мен бұйымдарды республиканың басқа аймақтарында сатып алуға бірте-бірте көшу көзделеді.

Қаладағы өңдеу өнеркәсібінің басқа салалары қаланың және тұтасымен елдің қажеттіліктерін ескере отырып шағын бизнес кәсіпорындарының негізінде дамытылатын болады.

Ғылымды қажетсінетін және жоғары технологиялы өндірістерді дамыту үшін:

мемлекеттік немесе аралас қаржыландырудың есебінен жеке меншік инвесторлардың күші келмейтін ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстар орталықтарын құру;

өз құзыретінің шегінде тікелей инвестициялар тартуды қолдау, өнеркәсіптік-қаржылық топтар құру, өндірістік интеграцияның, соның ішінде шетелдердің қатысуымен басқа нысандарын енгізу жөніндегі шаралар жүйесін пайдалану;

қалалық бюджет қаражатының, тікелей мемлекеттік инвестициялардың

есебінен қала үшін басым жобаларды іске асыруға қаржылай қолдау көрсету көзделді.

Өнеркәсіпті дамыту жөніндегі белгіленген шараларды іске асыру 2005 жылға өнеркәсіп өнімін өндірудің көлемін 2000 жылмен салыстырғанда - 75%-ға, соның ішінде ауыл шаруашылығы азық-түліктерін қайта өңдеудің өнімдерін - 91%-ға, құрылыс материалдарын - 58%-ға, машина жасауды - 41-45%-ға арттыруға мүмкіндік береді. Өнеркәсіп өнімін өндіруде шағын бизнестің үлесі 2005 жылға 30-35%-ға жетеді.

Технологиялық парк құру

Еліміздің бас қаласы Астана қаласында дүние жүзінің дамыған елордалары сияқты идеялар тудыруды, жобалауды және ғылымды қажетсінетін әрі интеллектуальдық еңбектің үлесі үлкен, жоғары технологияларды енгізуді жүзеге асыратын инновациялық орталықтардың ұлттық кешені болуы тиіс. Сапалы білім алған жоғары білімді жас мамандардың айтарлықтай контингентінің Астана қаласында шоғырлануы "Астана-Технопарк" ААҚ негізінде "технологиялық парк" немесе "технополис" нысанында "ғылым және жоғары технологиялар орталығын" құру жолымен жоғары технологиялы тауарлардың дүниежүзілік рынокқа инновациялық бұзып өтуі үшін қажетті "интеллектуалдардың сыни жиынтығын" қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Технопарк құрудың негізгі мақсаты жаңа жоғары технологиялы өндірістерді дамыту, шағын және орта бизнеске жататын кәсіпорындарға алуан түрлі қызмет көрсету жолымен "Астана-Технопарк" ААҚ аумағында лизингтік-франчайзингтік және өнеркәсіптік (индустриалдық) аймақ ұйымдастыру болып табылады.

Технопарктің міндеттері қазіргі уақытта республикада теңдесі жоқ инновациялық өнімдер әзірлеу, "Астана-Технопарк" ААҚ-ның жанынан тиісті ғылыми, жобалау және тәжірибелік-конструкторлық бөлімшелер құру арқылы экономиканың түрлі салаларында қазіргі заманғы технологияларды енгізу болып табылады.

Информатиканы және ақпараттық технологияларды дамыту мақсатында технопарктің негізінде дайын бағдарламалық өнім шығарумен, сондай-ақ ғаламдық ақпараттық ресурстарды пайдалануға байланысты қызметтерді Қазақстан рыногына жылжытумен айналысатын шағын инновациялық кәсіпорындар құрылатын болады.

Технопарк құру инновациялық, мультипликативтік толқындардың таралу процесін жеделдетуге мүмкіндік береді, ол тұтасымен алғанда Қазақстан экономикасының барлық саласында ғылыми-техникалық прогреске қуатты серпіліс жасайды және елді дүниежүзінің орташа дамыған елдерінің деңгейіне шығаруға мүмкіндік туғызатын болады.

3.7. Шағын және орташа бизнес

Астана қаласының әлеуметтік-экономикалық дамуында шағын бизнес маңызды рөл атқаратын болады. Оның негізгі мақсаты ішкі рынокты импортты алмастырушы тауарлармен және қызметтермен молықтыру, сондай-ақ жұмыспен қамтылғандардың санын арттыру болмақ.

Шағын кәсіпкерлік өңдеуші өнеркәсіптің жекелеген салаларында, мәдени-тұрмыстық мақсаттағы тауарлар мен құрылыс материалдары өндірісінде, қолданбалы қолөнер өндірісінде, қызмет көрсетулер саласында, ғылымды қажетсінетін және инновациялық (венчурлік) өндірістерді дамытуда ең жоғары дамуға ие болады.

Шағын кәсіпкерлікті дамыту міндеттерін шешу үшін:

ауыл шаруашылығы шикізатын өндірушілердің тігінен интеграцияланған құрылымдары, қайта өңдеуші кәсіпорындар мен сауда ұйымдарының түрлі нысандарын қалыптастыруға;

азық-түлік тауарларын шығару жөніндегі дайындау ұйымдарын, шағын қайта өңдеуші кәсіпорындарды, фирмалық дүкендер желісін құруға;

шағын өндірістер құру үшін тұрғын үй ғимараттарының және коммуналдық меншіктің басқа да объектілерінің бірінші және техникалық қабаттарынан жеңілдікті шарттармен үй-жайлар бөлуге;

кәсіпкерлікті қолдау үшін консультациялық орталықтарды, консальтингтік және лизингтік фирмаларды, сервисті, бизнес-орталықтарды және нарықтық инфрақұрылым объектілерін дамытуға жәрдемдесуге;

өндірістік алаңдарды кәсіпкерлерге жалға өткізу үшін инфрақұрылымдық қамтамасыз ету арқылы бизнес-парктер, өнеркәсіптік парктер, қолөнер аулаларын құруға жәрдем көрсетілетін болады.

Бәсекеге қабілетті өнеркәсіптік тауарлар өндіруді реттеу үшін оларды қаржыландыру ішінара қалалық бюджеттен жүзеге асырылатын бизнес-орталықтар мен бизнес-инкубаторлар құрылатын болады. Бизнес-инкубаторлардың мүшелеріне техника мен жабдықтарды, сондай-ақ көлік құралдарын лизингтік негізде беру көзделеді.

Бас қалада қолөнер өндірісін кеңінен дамыту және халықтық кәсіптерді жаңғырту мақсатында мамандандырылған бизнес-орталық құрылатын болады. Ол үш негізгі кешенді: өндірістік, көрмелік және сауда кешенін қамтитын болады. Осы орталықтың құрылуы тек кәдесыйлық және басқа бұйымдардың шағын сериялы өндірісін ғана емес, сондай-ақ сатып алушының тілегі бойынша жеке тапсырыстарды жедел орындауды жүзеге асыруды ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Сауда және қызмет көрсету саласының кәсіпорындарын дамыту үшін кәсіпкерлерге қажетті өндірістік және кеңселік үй-жайларды бөлу көзделеді.

Қызмет көрсету мен сауда саласында шағын кәсіпорындардың өсуі күтіледі:
жеке қызмет көрсету мен коммуналдық қызметтер;
білім беру және медициналық қызметтер;
автомобильдер мен үй жағдайында пайдаланылатын бұйымдарды жөндеу;
құрылыс-жөндеу жұмыстары;
бөлшек сауда;
ақпараттық-консалтингтік қызметтер;
салық-салу, несиелендіру, сертификаттау, стандарттау, маркетингтік зерттеулер жүргізу, жарнама, дизайнерлік қызмет және т.с.с салалардағы қызметтер.

Шағын бизнесте оларды қолдану республикада халықаралық рыноктарда бәсекеге қабілетті өнімдер шығаруды жолға қоюға мүмкіндік беретін ғылымды қажетсінетін, инновациялық және венчурлік өндірістерді дамыту технологиялық парктердің негізінде жүзеге асырылатын болады. Осы құрылымдардың негізінде шағын инновациялық фирмалар оларды кейіннен сериялық өндіріске енгізу үшін перспективалық ғылыми зерттемелермен айналысатын болады.

Астана қаласында шағын бизнесті дамыту бағдарламасының негізгі бағыттарын іске асыру: шағын бизнес субъектілерінің өндірген өнімдерінің (жұмыстардың, қызметтердің) көлемін 2005 жылы - 25%-ға ұлғайтуға; шағын кәсіпкерлік субъектілерінің саны 14200-ге дейін жеткізуге мүмкіндік береді. 2005 жылға 10 мың тұрғынға келетін шағын кәсіпорындар саны 100 бірлікке жетеді. Бұдан әрі бұл көрсеткішті Шығыс Еуропаның орташа дамыған елдерінің деңгейіне - 300-350 бірлікке жеткізу көзделеді.

3.8. Азық-түлікпен жабдықтау және тұтыну рыногы

3.8.1. Бас қаланы азық-түлікпен қамтамасыз ету

Қаланы азық-түлікпен сенімді қамтамасыз ету мақсатында жергілікті шикізаттан сапалы, бәсекеге қабілетті тамақ өнімдерін өндіретін кәсіпорындар да, қала базарларына экологиялық таза, жас өнімдер жеткізетін ауыл шаруашылығы өндірушілері де қолдауға ие болады. Бағаларды төмендету мақсатында азық-түлікті тендерлік сатып алу жүргізілетін болады, ол бас қаланың азық-түлік рыногында бәсекелестік орта туғызады.

Тұрғындардың азық-түлікке қажеттілігін қанағаттандыру: ауыл шаруашылығы өнімдерінің оларды өндіру үшін облыста тиісті табиғи-климаттық жағдайлар бар түрлерін пайдаланудың (жармалардың барлық түрін дерлік қоса алғанда, нан тағамдары, майлы дақылдар тұқымдары, картоп, тамыр жемісті және пияз текті көкөністер, капуста, кәді, асқабақ, ет, сүт, жұмыртқа);

ауыл шаруашылығы өнімінің бір бөлігін республиканың басқа аймақтарынан сатып алу (ет, картоп, көкөніс, бақша дақылдары, жемістер) бәсекелестік орта

құруды қамтамасыз етеді;

азық-түлікті жақын және алыс шетелден (шай, кофе, қант, жемістер және басқалары) сатып алудың есебінен жүзеге асырылатын болады.

Астана қаласының халқын азық-түлікпен жабдықтауды қамтамасыз етуді

жақсарту үшін:

жақын орналасқан облыстардың аймақтары бойынша ауыл шаруашылығы өнімін өндірудің тұрақты мониторингін жүзеге асыру, қайта өңдеуші кәсіпорындарға ауыл шаруашылығы шикізатын әлеуетті жеткізушілердің деректер базасын құру;

азық-түлік өндірудің тұйық циклін және демек, шығындар мен өткізу бағасын төмендетуді қамтамасыз ететін ауыл шаруашылығы өндірушілерінің, банктердің, қайта өңдеуші кәсіпорындардың, сауданың, көліктің тігінен интеграцияланған бірлестіктерін құруға жәрдем көрсету;

қаланың әр түрлі аудандарында ауыл шаруашылығы өнімдерін сату бойынша маусымдық жәрмеңкелер өткізу;

бас қалада сатылатын азық-түлік тауарларының сапасын сертификаттауды жүзеге асыру көзделеді.

Бас қаланың азық-түліктік қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін елдің агроэкономикалық әлеуетін пайдалануды күшейтумен, ауыл шаруашылығы өнімдерін өнеркәсіптік қайта өңдеу көлемін ұлғайтумен, бас қаланың азық-түліктік белдеуін құрумен қатар, оны тұтынудың жалпы көлемінің 30%-на дейінгі шегінде ассортименттің алуан түрлілігін және бәсекелес орта құру мақсатында бас қалаға импорттық азық-түлік жеткізу көзделеді, бұл азық-түлік тәуелсіздігі өлшеміне сәйкес келеді.

3.8.2. Тұтыну рыногы

Орта есеппен жан басына шаққанда ақшалай кірістердің және тиісінше тұтыну шығыстарының көлемі бойынша Астана қаласы республикалық орташа деңгейден 1,6 еседен астам асып түседі және бұл үрдіс осы Бағдарламаны іске асыру барысында нығая түседі.

Тұтыну нарығының тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін: коммерциялық ақпарат орталықтарын, әртүрлі консультативтік орталықтар; сұранысты және нарық сыңайын, соның ішінде әлемдік нарықтың сұранысын және сыңайын зерделеу жөнінде маркетингтік орталықтар; жарнамалық агенттіктер; патент және лицензия бюросын; келісім-шарттар жасау жөнінде қызметтер құру;

сатып алу-өткізу операцияларының толық кешенін жүзеге асыратын кәсіпорындар негізінде көтерме сауда құру;

сауда орталықтарын және кешендерін; ірі әмбебап дүкендерді, әркім өзіне-өзі қызмет ететін дүкендерді, сөрелер арқылы тауар сатудың дәстүрлі

нысандарындағы дүкендерді; дүкен-қоймаларды; бұл үшін бөлінген арнайы орындарда ұйымдастырылатын көше жәрмеңкелері және базарларды; көлік магистральдары бойында сауда қызметін көрсетуді; адам көп жүретін жерлерде бөлшек сауда үшін пайдаланылатын автоматтарды қамтитын бөлшек сауда желісін дамыту қажет.

Бұл ретте:

отандық тауар өндірушілерді қолдау негізінде ішкі рынокты қорғау және кеңейту;

тауар қозғалысының тұрақты жүйесін қамтамасыз ететін және монополизмнің пайда болу мүмкіндігінің алдын алатын бәсекелес орта қалыптастыру;

өткізілетін тауарлардың сапасы, қызмет ету деңгейі, заңнама және тұтынушылардың құқықтарын қорғау нормалары сақталуы тұрғысынан тұтыну нарығын бақылауды күшейту қамтамасыз етілуге тиісті.

3.9. Өндірістік инфрақұрылым

3.9.1. Көлік және байланыс

Қала көлігі мен байланысы жұмысының және дамуының мақсаты Астана қаласы тұрғындарының, кәсіпорындарының және ұйымдарының көлік пен байланыстың сапалы қызметіне қажетін қанағаттандыру болып табылады.

Осыған байланысты қала көлігі мен байланысының негізгі міндеттері: қалада, оның төңірегінде және Ақмола облысының жақын аудандарында ұтымды көлік жүйесін қалыптастыру;

өткінші тасымалдарды қала аумағының сыртына шығару;
қала автомобиль көлігінің теріс экологиялық әсерін азайту;
қала көшелерінде қозғалыс қауіпсіздігін арттыру;
қала жолаушылар көлігін экономикалық қолдау;
телекоммуникация мен байланыс жүйелерінің қызмет аясын кеңейту болып табылады.

Қаланың оңтайлы көлік жүйесін қалыптастыру мақсатында:

Астана - Алматы учаскесіндегі темір жол қатынасын нығайту, байланысты жаңғырту, бұл жолаушылар поезының жолда жүру уақытын 5 сағатқа қысқартады, осы қалалар тұрғындарының жедел барып-қайтуын кеңейтуге мүмкіндік береді.

Астананың Семеймен, Өскеменмен, Қызылордамен, Атыраумен, Ақтаумен тіке жолаушы темір жол қатынасын орнату;

Щучье-Бурабай курорт аймағы, Көкшетау, Петропавл, Қарағанды бағыттарында электрпоездармен қала маңына жолаушылар тасымалдауды кеңейту;

Бурабай курорт аймағына тірелетін Алматы - Қарағанды - Астана - Щучье -

Көкшетау автомагистралын қайта жаңартуды аяқтау;
темір жол вокзалы мен әуежайдың арасында шапшаңдатылған қатынасты ұйымдастыру үшін Есіл өзені арқылы автомобиль көпірін және қала - Есілдің сол жақ жағалау бағытында Есіл өзені арқылы екі көпір салу;
халықаралық әуежай құрылысын аяқтау;
шағын авиация және тікұшақтар есебінен жергілікті авиажелілерін кеңейту;
Өткізу қабілеттілігі 400 жолаушы/сағат қалалық аэровокзал кешенін салу;
Астана қаласының санитарлық аймағы шекаралары шеңберінде айналма автомобиль жолын жобалауды жүргізу;
300 км шеңберінде қаланың көше-жол желілерін қайта жаңарту және к ө р і к т е н д і р у ;
қаланың төмен учаскелерінде жабық түрдегі нөсерлік кәріз жүйесін кеңейтуді к ө з д е у ;
қала тұрғындарына қосымша сапалы қызмет ету үшін шағын автобустар паркін ұйымдастыру;
айналып өтетін автожол негізінде қалада және оның сыртында электр көлігінің жаңа бағыттарын зерделеу және салуды бастау көзделеді.
Қалалық автомобиль көлігінің теріс экологиялық әсерін азайту мақсатында:
автокөлік кәсіпорындарын қаланың шетіне және оның санитарлық аймағының сыртқы шекараларына орналастыру;
экологиялық талаптар ескеріле отырып, қала аумағы бойынша автомай құю станцияларын орналастыруды реттестіру және отын мен жағар материалдардың экологиялық таза түрлерін сату жөнінде бақылауды күшейту;
қала кәсіпорындарының, ұйымдарының және тұрғындарының автомобиль паркін экологиялық талаптарға сәйкес келтіру;
қала көшелері мен алаңдарында, әсіресе, инженерлік жағынан қамтамасыз етілген ірі сауда орталықтары мен рыноктарының маңында автомобиль тұрақтары жүйесін реттестіру;
жаңа троллейбус желілерін салу және жұмыс істеп тұрғандарын қайта жаңарту, қала - Есілдің сол жақ жағалауы толассыз трамвай желісін салу есебінен қалада жер үсті электр көлігін одан әрі дамытуды қамтамасыз ету көзделуде.
Қала көшелеріндегі қозғалыс қауіпсіздігі мақсатында қозғалысты автоматты басқарудың "Қала" жүйесі іске асырылатын және АБЖ жобасы құрамында қалалық жолаушылар көлігін бақылап отыратын біртұтас орталық диспетчерлік пункт құрылатын болады;
қалаға кіре берісте шеттен келген және өткінші автокөлік үшін ірі автотұрақтар ұйымдастырылатын және салынатын болады.
Өткінші тасымалдарды қала аумағынан шығару мақсатында:
Солтүстік және Шығыс өткінші автомобиль жолы айналма учаскесін;

темір жол айналмасын (24 километр);

Қыркыншы станциясында жүк терминалын салу көзделуде.

Қала жолаушылар көлігін қолдау және жаңарту үшін 100 автобус, 100 шағын автобус және 40 троллейбус сатып алуға қаражат қарастыру қажет.

Телекоммуникация және байланыс жүйелерінің сапалы қызмет аясын кеңейту мақсатында :

қаланың цифрлы телекоммуникация желілері деңгейін 100% дейін жеткізу;
смарт-карточка технологиялы әмбебап таксофондар орнату жөніндегі жобаны іске асыруды жалғастыру;

"ДАМА" спутник жүйесі мүмкіндіктерін кеңейту;

Халықаралық Коммутация Орталығының (ХКО) құрылысын аяқтау;
желіні жаңғырту есебінен қала тұрғындарын телефондандыру деңгейін 100 тұрғынға 30 бірлікке дейін жеткізу;

монополиясыздандыруды ескере отырып, қала байланысы жүйелерін дамыту және бәсекелес орта құру үшін әлеуметтік пайымды, икемді тарифтік және инвестициялық саясат жүргізу талап етіледі.

3.9.2. Электр мен жылу энергиясын, газ бен суды өндіру және бөлу

Қаланың қажетін және экологиялық талаптарды ескере отырып, саланың дамуы :

бөлгіш жылу және электр желілерін дамытуды;
тіршілік әрекетінің барлық саласында энергия үнемдеу іс-шараларын іске асыруды ;

Ишим қаласынан (Ресей) Петропавл, Көкшетау қалалары арқылы Қарағанды қаласын қоса отырып, жаңа газ құбыры құрылысының жобасын іске асыруды көздейді .

Жылудың құрамдас көздерін пайдалану отын-энергетика ресурстарын пайдалану тиімділігін арттырады, экологиялық зиянды қалдықтарды және қоршаған ортаға түсетін салмақты азайтуға мүмкіндік береді.

Көмір кен көзінің жақындығы ескеріле отырып, оның одан әрі пайдаланылуы және аймақтың экологиялық проблемаларын шешудің басымдығы негізге алына отырып, газға көшу мүмкіндігі көзделінеді. Электр қуатын жылыту үшін пайдалануды энергия қуатының осы түрінің құны жоғары болуынан лажсыз шара ретінде қараған жөн. Энергиямен жабдықтаудың сенімділігін қамтамасыз ету мақсатымен жеке, аудандық, махаллалық қазандықтар салынуы мүмкін.

Инженерлік желілер жергілікті жағдайларды ескере отырып, энергиялық тиімді технологияларды пайдалану (оқшаулау, төсеу әдістері және басқалары), тауар өнімін берудің жоғары сапасын және сенімділігін қамтамасыз ету арқылы дамыту көзделуде .

Энергия үнемдеуші іс-шараларды іске асырудың негізі ретінде энергия ресурстарын есепке алудың осы заманғы жүйесін енгізу көзделуде.

Қала экономикасын энергия үнемдеу қалпына көшіру, энергетика саласында осы заманғы технологияларды пайдалану: энергияның жұмыс істеп тұрған көздерін барынша тиімді пайдалануға; атмосфераға қалдықтар шығаруды қысқартуға; қаланың энергетикалық желілерін салуға және пайдалануға қосымша шығыстарды төмендетуге мүмкіндік береді.

Қаланы сумен жабдықтау саласында:

Вячеслав су қоймасынан су ағызғының үшінші тармағын салу; Ертіс - Қарағанды арнасының суын Есіл өзенінің жоғарғы сағасына жіберу жөніндегі құрылғының құрылысы;

абоненттердің және тұрғындардың суды тұтынуын толық өлшеп есепке алуды ұйымдастыру;

қаланың салынған бөлігінде құбырларды орысиз (үңгірлеп) тарту бойынша жаңа технологиялар енгізу;

сумен жабдықтау және су қашыртқы желілерін қайта жаңарту; су айдаудың жұмыс істеп тұрған кәріздік станцияларын қайта жаңарту және жаңғырту;

қала аэрациясы станциясының лайлы алаңдарының кепкен тұнбасын жарату мәселесін шешу;

Жинақтаушы-буландырушы Талдыкөлдің суын қала қажетіне: суаруға, көшелерге және жасыл желекке бұрқуге, құрылыс индустриясына пайдалануға;

жердің жоғарғы қабаты суларын (Шерубай-Нұра өзені және Сілеті су қоймасы) және жер асты суларын (Ақмола, Рождественское, Нұра кен көздері және басқалары) бас қаланы сумен қамтамасыз етудің қосалқы көзі ретінде қарау мүмкіндігі көзделуде.

3.10. Әлеуметтік даму

3 . 1 0 . 1 Х а л ы қ

Ұзақ мерзімді келешекте бас қаланың тұрақты тұрғындарының санын 500 - 700 мың адам, ал 2005 жылға дейін - 380-390 мың адам шамасында шектеу көзделуде. Бас қала тұрғындары өсуінің негізгі көздері тұрғындардың табиғи өсімі және республиканың басқа аймақтарынан реттелмелі көші-қон болатыны пайымдалуда. 2005 жылы тұрғындардың туу коэффициенті (халықтың 1000 адамына алғандағы өлім-жітім саны) - 14, өлім-жітім коэффициенті (халықтың 1000 адамына алғандағы өлім-жітім саны) - 9,8, халықтың табиғи өсімі - 4,2 б о л м а қ .

Тұрғындардың реттелмелі көші-қоны өзге экономикалық және әлеуметтік мағынаға ие болуға тиіс. Бас қаланың өсуі оған республиканың басқа

аймақтарынан жақсы оқып үйретілген, жоғарғы кәсіби жастарды тарту есебінен неғұрлым белсенді тұрғындарды шоғырландыру жолымен қамтамасыз етілетін болады.

3.10.2. Тұрмыс деңгейі

Бас қаланың әлеуметтік дамуы тұрғындардың тұрмыс деңгейі мен сапасын арттыру үшін жағдайлар мен алғы шарттар жасауға бағдарланатын болады, бұл тұрғындардың табыстарының өсуінен, жұмыссыздықты азайтудан, әлеуметтік инфрақұрылымға, ақпаратқа қол жеткізілуден, адам құқықтарын қамтамасыз етуден, халықты әлеуметтік қорғау дәрежесін арттырудан, мәдени, ұлттық және діни қатынастарды жақсартудан тұрады.

Шағын және орта кәсіпорындар түрінде іс жүзіндегі өндірістерді кеңейту және жаңаларын ашу, олардың негізінде жұмыс істеушілер санын өсіру есебінен экономикалық қызметтің барлық саласында жұмыс орындары санын арттыру көзделуде. Жұмыс істеушілердің негізгі үлесі қызмет көрсету саласына келетін болады. Ресми жұмыссыздық деңгейі 3-4%-дан аспайтын болады.

Кедейлік шегінен төмен тұратын адамдар саны азайтылмақ. Халықтың ақшалай кірістері 1,9 есе өсетін болады.

3.10.3. Білім беру және ғылым

XXI ғасыр технологияларын игеруге және Қазақстанның болашақ гүлденуін қамтамасыз етуге қабілетті адами ресурстарды қалыптастыратын саласы ретінде білімнің жаңа мазмұнын дамыту көзделуде.

Мектепке дейінгі және орта жалпы білім беру ұйымдарының саны тұрғындардың өсуіне сәйкес артатын болады және белгіленген нормативтерге жетеді. Мектеп жасындағы балаларды міндетті жалпы орта біліммен толық қамтуға қол жеткізілетін болады. 5-6 жастағы балалардың міндетті мектепке дейінгі дайындығы көзделуде.

Кемі 5 орта мектеп, сондай-ақ 5 орта мектепке және неміс ізгілік-білім беру кешеніне жапсарлас құрылыс салу жоспарлануда. Республиканың дарынды балалары үшін қазақ тілі мен әдебиетін тереңдетіп оқытатын республикалық мектеп-интернаттың филиалын ашу белгіленіп отыр.

Жетім балалар және ата-аналарының қарауынсыз қалған балалар үшін балалар үйін, дамуында кенжелеп қалған балалар үшін мектеп-интернат ашу көзделуде. Мектепке дейінгі және орта жалпы білімнің, соның ішінде мемлекеттік тілде оқытатын ұйымдар желісі одан әрі дамытылмақ.

Оқу орнын және білімдік бағдарламалар таңдауға азаматтардың еркіндік құқығын іске асыруға мүмкіндік беретін білім берудің мемлекеттік емес ұйымдары одан әрі дамитын болады.

"Бағдар" жалпы орта білімдік (бейінді) мектебін кәсіптік мектеп етіп қайта ұйымдастыру, аграрлық техникалық колледжін экономика, технология және

тамақ өндірісін стандарттау колледжі етіп қайта бейімдеу жолымен бастауыш және орта кәсіптік білім беру мекемелері желісі сақталатын және одан әрі дамиды.

Қазақ тілінде оқытылатын орта кәсіптік білімі бар білікті жұмысшылар мен мамандар даярлау ұйымдастырылмақ және даярланбақ.

Қалалық бюджет есебінен кәсіптік мектептерге және колледждерге оқушылар қабылдауды кеңейту көзделуде.

Ғылым мен өндіріс арасындағы байланыс нығайтылып, одан әрі даму алады. Осы саясат шеңберінде дәстүрлі оқу процесімен және кәсіпкерлікпен, ғылыми зерттеулермен, жаңалықты қызметпен ұштасатын, оқу ғылыми-өндірістік процесс (университет - технопарк) болып табылатын, ұйымдық құрылым жасалмақ.

Бас қалада биологиялық және аграрлық бейіндегі ғылыми орталықтар, атап айтқанда, ботаника бауын жасау көзделуде.

Жаңа ғылыми орталықтар даярлығы жақсы, жоғары білікті ғылыми және педагогикалық кадрлар ағынына ықпал ететін болады.

Бас қаланың ғылыми-техникалық әлеуетін дамыту үшін қажетті мамандықтар бойынша диссертациялық кеңестер желісі кеңейтілмек.

3.10.4. Денсаулық сақтау

Денсаулық сақтау жүйесін дамыту медициналық көмекке қол жеткізу деңгейін сақтауға және жүйелі түрде арттыруға, саланың алдын алушылық бағыттылығын, оның осы заманғы талаптарға және қоғамның нарықтық жағдайларына сәйкестігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Бас қаланың тұрғындарына медициналық қызмет ету жүйесін одан әрі жетілдіру көзделуде, олар денсаулық сақтау мекемелерінің меншік нысандарына қарамастан, сапалы және толық көлемде медициналық көмекпен қамтамасыз етілуге тиісті.

Бас қаланың денсаулық сақтау жүйесі дамуының басым бағыттары: тұрғындарға бастапқы материалдық-санитарлық көмекті қамтамасыз ету; жалпы практикалық дәрігерлері, отбасылық дәрігерлер институтын, отбасылық дәрігерлік амбулаторияларды дамыту;

денсаулық сақтаудың материалдық-техникалық базасын нығайту, алдын ала емдеудің, диагностиканың және емдеудің осы заманғы технологияларын енгізу;

денсаулық сақтауды қаржыландыруды қымбат тұратын стационарлық көмектен амбулаториялық-емханалық көмекке қайта бағдарлау;

жұқпалы аурулардың алдын алу және төмендету жөнінде жұмысты күшейту, қаланы әлеуметтік мәнді аурулардан да аумақ ретінде сертификаттау;

Медицина Академиясы негізінде медициналық білім жүйесін жетілдіру және медицина ғылымын дамыту;

халықаралық ынтымақтастықты дамыту және денсаулық сақтауға шетел инвестицияларын тарту;
салауатты өмір салты жүйесін қалыптастыру;
бас қала тұрғындарының санитарлық-эпидемиологиялық саулығын қамтамасыз ету болмақ.

Денсаулық сақтауды дамыту бағдарламасы шеңберінде жедел жәрдемнің жаңа қалалық станциясының құрылысы, аз қамтылған азаматтар үшін муниципальдық аурухана, темір жол ауруханасы, республикалық клиникалық аурухана және N 5 балалар емханасы негізінде үш клиникалық-диагностикалық емхана, 50 орындық хоспис, 50 орындық дағдарыс орталығы және медбикелік күтімдегі аурухана ашу жоспарлануда.

2005 жылы тұрғындарға кепілді медициналық көмек көлемі 2273,7 млн. теңге болады.

3.10.5 Тұрғын үй құрылысы және тұрғын үй рыногы

Астананың бас қала ретінде дамуы тек әкімшілік және іскерлік қызметтерді жүзеге асыруды емес, тұрғындар тұрмысының, өмір сүру жағдайының жоғары сапасы мен деңгейіне жетуді көздейді. Осыған сәйкес бас қалада тұрғын үй құрылысы басым дамуға ие болады.

Қала құрылысы сәулет-қала құрылысы кеңесінің ұсынымдарын ескере отырып, дамудың бас жоспарына сәйкес салынатын болады.

Бас қаладағы тұрғын үй саясатының негізгі бағыттары: халықаралық стандарттарға сәйкес келетін көркейту деңгейімен, қаланың климаттық жағдайларын ескере отырып, аса жайлы жаңа тұрғын үйлер құрылысына артықшылық беру;

тұрғындардың қажетін және әл-ауқатын ескере отырып, оларға ұсынылатын тұрғын үйдің сан алуандығын (көп қабатты үйлер, коттедждер, дербес салынатын үйлер) арттыру;

ведомстволық, муниципальдық және жеке меншік дербес тұрғын үйлерді ұтымды ұштастыру;

өркениетті тұрғын үй нарығын қалыптастыру риэлтер бизнесінің қалыптасуы мен дамуы болмақ.

Осы заманғы талаптарға сәйкес келмейтін ескі салынған үйлерді анықтау және бұзу мақсатымен бар тұрғын үй қорын түгендеу көзделуде. Түгендеу нәтижесінде, қайта жаңартудан кейін табысы аз, әлеуметтік әлсіз азаматтар үшін муниципальдық тұрғын үй ретінде және күрделі жөндеуге немесе жаңғыртуға жататын, ескі құрылыста салынған тұрғын үйлерден көшірілген азаматтардың уақытша тұруы үшін пайдалануы мүмкін үйлерді анықтау жөн.

Жыл сайын кемінде 130 мың шаршы метр тұрғын үй бере отырып, тұрғын үй құрылысына 2001 жылғы 6,6-дан 2005 жылы 7,2 млрд. теңгеге дейін жұмсалатын

б о л а д ы .

Тұрғын үй құрылысын қаржыландыру кезінде республикалық бюджет қаражатынан кәсіпорындардың және ұйымдардың өз қаражаттарына, тұрғындар қаражатына, шетелдік инвестицияларға біртіндеп көшу жүзеге асырылатын болады. Жеңілдік жағдайларда дербес тұрғын үй құрылысын ұзақ мерзімді ипотекалық несиелендіру, сондай-ақ құрылыс жинақтары жүйесі одан әрі дамитын болады. Тұрғын үй құрылысы бағдарламасында ипотекалық несиелендіру тетігін жетілдіру, қосымша инвестициялық қаражат тарту үшін жағдайлар жасау көзделеді.

Тұрғын үй құрылысын қаржыландырудың қосымша көздері: тұрғын үйлерді бұзудан кейінгі босаған жер алаңдарын сатудан; арнайы тұрғын үй құрылысына муниципальдық бағалы қағаздар шығарудан алынған қаражат болуы мүмкін.

3.10.6. Мәдениет және спорт

Бас қаланың өзіндік мәдениетінің, қазақ мәдениетінің, барлық басқа ұлттық мәдениеттің жаңаруын және дамуын, Қазақстан халықтарының мәдени-рухани құндылықтарының үздік жетістіктерін насихаттауды және таратуды көрсететін біртұтас мәдени-ақпараттық кеңістік қалыптастыру көзделуде.

Талантты жастарды қолдау бағдарламасы жүзеге асырылады. "Шабьт" шығармашылық жастарының дәстүрлі фестиваль-конкурсын өткізу жалғастырылатын болады.

Мәдени және спорттық ұйымдар желілерін құру көзделуде. 2000-2500 орындық орталық залы бар мемлекеттік филармония, 2500 орындық осы заманғы манежі бар мемлекеттік цирк, жыл бойы істейтін хайуанаттар паркін, Есіл өзені жағасында аквапарк, көрме орталығы құрылысы салынбақ. Ботаникалық бақ және дендрарийдің негізін салу, этно-мемориалдық паркті одан әрі дамыту, "Жерұйық" жаңа паркі құрылысы, "Жастар" сарайын, орталық мәдениет және демалыс паркін қайта жаңарту көзделуде.

Салауатты және белсенді өмір салтын қалыптастыру мақсатында, қала паркінде футбол алаңдары кешені, ипподром, велосипед жолы, ат спорты кешені, теннис алаңдары, жаттығу жайлары, ескек арнасы, мұз спорты сарайы және шаңғы тебу сүрлеуі салынатын болады.

3.10.7. Туризм

Астана қаласының тартымды туристік кейпін жасау бас қаланың бәсекеге қабілетті туристік-рекреациялық саласын қалыптастыру туризмді дамытудың стратегиялық мақсаты болып табылады.

Астанада үкіметтік мекемелердің және дипломатиялық корпустың, іскерлік және қаржы құрылымдары өкілдерінің шоғырлануы әртүрлі мемлекеттер өкілдерінің қатысуымен бизнес-форумдар, конференциялар және симпозиумдар

өткізудің шарты болып табылады, осыған байланысты көрмелік экспозициялық-жәрмеңкелік кешен салу өзекті болып табылады.

Астана қаласында жыл сайын туристік көрме өткізу, негізгі халықаралық туристік көрмелерге қатысу, жоғары сапалы жарнамалық материалдар, жол көрсеткіштер шығару және шет елдерде тарату, Интернет ғаламдық желісінде бас қаланың және ірі туристік фирмалардың WEB-сайтын жасау көзделуде.

Астана қаласында туристік қызметті дамытудың негізгі бағыттары: экологиялық туризм. Туристер тартудың қосымша факторы сафари-туризм, орнитологиялық флористикалық туризм, шетел туристерінің "көшпелі тұрмыс" жағдайларында болуы, аңшылық, балық аулау болуы мүмкін. Шортанды-Бурабай курорт аймағының, "Қорғалжын" қорығының жақындығы экологиялық туризмді дамыту келешегінің шарты, осыған байланысты аңшылық шаруашылығы инфрақұрылымын жасау көзделуде;

объектілері бас қаланың жаңа сәулетті келбеті, осы заманғы мәдени мекемелер, қаланың әсем табиғи төңірегі болып табылатын ішкі танымдық т у р и з м ж ә н е д е м а л ы с .

Шортанды-Бурабай курорт аймағында осы заманғы халықаралық стандарттарға сәйкес келетін шипажайлар, демалыс үйлері және балалар сауықтыру лагерьлерінің құрылысы көзделуде.

Тұрғындардың негізгі бөлігінің төлем қабілетіне сай келетін, орташа сыйымдылықты арзан қонақ үйлер, қала кіре берісінде өткінші жолаушылар үшін қолайлы жол бойғы күту үйлері және кемпингтер желісін қалыптастыру ж а л ғ а с т ы р ы л а т ы н б о л а д ы .

3 жұлдызды муниципальдық қонақүй, ақпарат орталығы, туристік және қонақ күту бизнесі мамандарын, экскурсия жүргізушілер, аудармашы-жолбасшылар оқыту жөніндегі орталық кіретін, арнайы кешенді туристік орталық құрылысы көзделуде.

4. Аймақаралық экономикалық байланыстар

Астана қаласы өнеркәсібін оны азық-түлікпен және осы заманғы құрылыс материалдарымен қамтамасыз етумен байланысты салалардың басым дамуына біртіндеп қайта бағдарлау, сондай-ақ басқа салаларды материал көп жұмсалмайтын жоғары технологияға ауыстыру республиканың басқа аймақтарынан және импорт бойынша шикізат және материалдар жеткізуге тәуелділікті белгілі бір дәрежеде төмендетумен қатар жүретін болады. Қалада және облыста шығарылуы экономикалық жағынан тиімсіз, құрылысқа арналған шикізаттардың және материалдардың Астана қаласына жеткізілуі сақталады ж ә н е ө с е т ү с е т і н б о л а д ы .

Сонымен бірге, жаңа өндірістердің дамуы неғұрлым бәсекеге қабілетті берушілер және өнім түрлерін нарықтық қағидаттарда таңдауға негізделген жаңа

байланыстарды жолға қоюды қажет етеді.

Астана қаласының дамуы бас қаланың елдің басқа аймақтарымен шаруашылық-экономикалық байланыстарының белгілі бір дәрежеде өзгеруіне және кеңеюіне, экспорт пен импорт географиясының және номенклатурасының өзгеруіне әкеледі.

Еліміздің бас қаласы Астанада жүзеге асырылып жатқан, қала құрылысы және экономикалық процестердің әсерімен елдің өндіргіш күштерін оңтайландыру бағытында аймақтық және аймақаралық байланыстардың жаңа мультипликативтік үрдістері және жүйесі қалыптасуда.

Аймақаралық экономикалық байланыстардың күшеюі бас қаланың ел экономикасына жаңа саяси және экономикалық-географиялық ықпалымен байланыстырылуда. Бұл процестер қаланың сол жақ жағалау бөлігіндегі құрылыстың үлкен көлемімен және оның қазіргі бөлігін қайта жаңартумен байланысты одан әрі жедел дамитын, сауда-экономикалық өзара қарым-қатынастардың жаңа аймақтық тәсімдерін қалыптастырудан, тікелей байланыстар және жеткізілімдер орнатудан көрінеді.

Бас қала аумағын кешенді салу жөніндегі және оның осы заманғы сәулеттік-көркемдік кейпін қамтамасыз ету талаптарына сәйкес, Қазақстанның жұмыс істеп тұрған кәсіпорындары негізінде жаңа жоғары сапалы құрылыс материалдары мен бұйымдарын шығарудың көлемін арттыру, оларды өндіруді игеру қажет:

Шығыс Қазақстан, Қарағанды және Оңтүстік Қазақстан облыстары кәсіпорындарында цемент;

Семей, Қарағанды және Рудный қалаларында жұмыс істеп тұрған зауыттарының қайта жаңарту негізінде қаптайтын және әшекейлейтін кірпіш;

автомобиль жолдары құрылысы және жолды қайта жаңарту үшін Павлодар мұнай өңдеу зауытында битумның жаңа жоғары сапалы маркалары;

негізгі бөлігі қазіргі уақытта Ресейден әкелінетін, құрылыс үшін қажетті сортты металл қақтамасы және металл материалдарының басқа түрлері;

су құбырларын және кәріз желілері құрылысы үшін үлкен диаметрлі құбырлар;

Семей, Павлодар және Талдықорған қалалары кәсіпорындарында кабель өнімінің кеңейтілген ассортименті;

Степногор және Қарағанды қалаларының линолеум шығаратын жұмыс істемей тұрған зауыттарында жоғары сапалы линолеум және басқа да еден қаптамалары.

Сонымен бірге аймақаралық алыс-беріс және экспорт үшін Астана қаласының кәсіпорындары мен ұйымдары ұсынатын өнімдердің, жұмыстар мен қызметтердің көлемі және номенклатурасы кеңейтілетін болады.

Астана қаласында құрылыс материалдарының, бөлшектерінің және конструкцияларының жаңа озық түрлерін игеру (алюминийден, пластмассадан, металлпластиктен, ағаштан) республиканың басқа аймақтарына және экспортқа өнім берудің номенклатурасын және көлемін кеңейтуге мүмкіндік береді.

Орта мерзімді перспективада Ақтау қаласында әртүрлі мақсаттағы полистирол және Атырау қаласында полипропилен өндірістерін қалпына келтіру көзделуде, бұл Астана қаласында шағын кәсіпкерлік негізінде пластмассадан аралық және түпкілікті тұтыну өнімдері өндірістерін жедел дамыту үшін мүмкіндіктер туғызады. Мұндай өнімдердің артығы республиканың басқа аймақтарына, Ресейге және Орталық Азия елдеріне экспортқа шығарылуы мүмкін.

Астана қаласында құрылғалы отырған технопарктер және лазерлік технологиялар орталығы аймақаралық байланыстарды дамыту және экспортты арттыру үшін ерекше маңызға ие болады. Республиканың бас қаласы соның ішінде экспортқа ғылымды қажетсінетін және жоғары технологиялар мен өнімдер таратуға мүмкіндік алады.

Белгіленіп отырған іс-шараларды іске асыру инвестициялар, жоғары және ғылымды қажетсінетін технологиялар мен өнімдер өткізудің орталығы ретінде бас қаланың жаңа кейпін жасайды.

Қаланың дамуы тұтастай ел экономикасына едәуір әсер етеді және мынадай сатып алу және сату есебінен ел экономикасында тиісті мультипликативтік нәтиже туғызады:

шикізаттар, материалдар және жабдықтар;
ұзақ пайдаланатын тауарлар;
азық-түлік, дәрі-дәрмектер және басқа заттар.

Бұл, өз кезегінде, жаңа жұмыс орындары санының өсуіне, тұрғындардың жұмыспен қамтылуына, өз өнімдерін Астана қаласына жеткізуші отандық кәсіпорындардың пайдасының өсуіне әкеледі.

Астана қаласы кәсіпорындарының басқа аймақтарға өнімдер беруді кеңейтуі тұрғындардың сұранысын жақсы қанағаттандыруға және бәсекелестікті дамытуға әкеледі, соның есебінен рынокта тауарлар мен қызметтердің бағасы төмендейтін болады.

5. Бағдарламаны іске асыру тетігі

Бағдарламаны республикалық деңгейде орындау үшін оны іске асыру жөніндегі Іс-шаралар жоспары әзірленген, онда белгіленген іс-шараларды кезең-кезеңімен орындау көзделген. Іс-шаралардың кешенділігі өкімет пен басқарудың республикалық және жергілікті органдарының қызметін барынша үйлестіруге және мүмкіндіктерін шоғырландыруға мүмкіндік береді. Бағдарламаны іске асыру тетігінің тиімділігі Астана қаласының тұрмыс-тіршілік

жүйесінің барлық бағыты бойынша мақсатты бағытталған және келісімді іс-қимылдармен қамтамасыз етіледі.

Бұдан басқа, Бағдарламаны іске асырудың нақты шаралары мен тетіктері Қазақстанның бас қаласын дамытуды көздейтін республикалық, аймақтық және салалық бағдарламаларда көрініс табатын болады.

6. Қажетті ресурстар және оларды қаржыландыру көздері

Астана қаласының әлеуметтік-экономикалық дамуының 2005 жылға дейінгі мемлекеттік бағдарламасын іске асыруға республикалық, жергілікті бюджеттердің және халықтың қаражаты, шетелдік және отандық инвестициялар, халықаралық ұйымдардың гранттары және займдары пайдаланылатын болады.

2001-2005 жылдарға арналған осы бағдарламаны іске асыруға республикалық және жергілікті бюджеттер қаражатынан жұмсалатын есепті қажеттілік 255 млрд. теңге болады. Республикалық және жергілікті бюджеттерден бөлінетін қаражаттың нақты көлемі тиісті жылға бюджеттер қалыптастыру кезінде айқындалған мүмкіндіктерге сүйене отырып белгіленетін болады. 2005 жылға шетелдік инвестициялар көлемі 2001 жылмен салыстырғанда, 2 есе өсуі мүмкін және олардың жыл сайынғы көлемі 150 млн. АҚШ долларына дейінгі мөлшерде күтілуде. Олар негізінен, қызмет, мейманхана және мейрамхана бизнесіне, сондай-ақ жылжымайтын мүлікпен жүргізілетін операцияларға бағытталатын болады.

2001-2005 жылдарда шетелдік инвестицияларды, кәсіпорындардың және ұйымдардың, сондай-ақ тұрғындардың қаражатын қоса алғанда, негізгі капиталға тартылатын инвестициялардың жалпы көлемі 452 млрд. теңге болады.

7. Бағдарламаны іске асырудан күтіліп отырған нәтижелер

2005 жылға дейінгі кезеңге "Астананың гүлденуі - Қазақстанның гүлденуі" атты Астана қаласының әлеуметтік-экономикалық дамуының мемлекеттік бағдарламасы шараларын іске асыру нәтижесінде тиісті қызметтік-салалық құрылымымен және өндірістік-әлеуметтік инфрақұрылымымен, тіршілікті қамтамасыз ету жүйесімен, қала салу құрылымымен және сәулеттік-техникалық шешімдердің жоғары деңгейімен егемен Қазақстанның бас қаласы ретінде Астана қаласының жедел әлеуметтік-экономикалық дамуы үшін негіз қаланатын болады.

Қалада тек әкімшілік және іскерлік қызметтерді жүзеге асыруға емес, халықтың тұрмыс деңгейінің және әл-ауқатының жоғары деңгейіне қол жеткізуді қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін, сондай-ақ аймақаралық интеграциялық байланыстарды нығайту жолымен елдің барлық аймағының дамуына және гүлденуіне ықпал ететін үйлесімді дамыған астаналық орта қалыптасады.

* Анықтама үшін: 2000 жылы теңгенің АҚШ долларына орта есеппен алғандағы бағамы (бағалау) - 142,4.

© 2012. Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің «Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институты» ШЖҚ РМК